

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня бакалавра

на тему: «Вплив батьківського виховання на розвиток емоційної сфери
дитини»

Група ТУяг 8-22-Б1ПС (4,0зс)

Спеціальність: 073«Психологія»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

*Дипломна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів, текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело*

Студент

(підпис)

Логвиненко Вікторія Валентинівна

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

к.і.н. Михайленко Сергій Миколайович

(посада, науковий ступінь, вчене звання)

(прізвище та ініціали)

Допущено до захисту перед ЕК

Завідувач кафедри

Київ 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДИТИНИ.....	10
1.1. Психологічна характеристика емоційної сфери дитини як предмета наукового дослідження.....	10
1.2. Стилi батьківського виховання та їх психологічний вплив на особистісний розвиток дитини.....	18
1.3. Психолого-педагогічні умови гармонійного розвитку емоційної сфери дитини у сімейному середовищі.....	29
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДИТИНИ НА БАЗІ ЯГОТИНСЬКОГО ЛІЦЕЮ №2 ЯГОТИНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ.....	38
2.1. Організація та методичне забезпечення емпіричного дослідження.....	38
2.2. Аналіз результатів дослідження особливостей взаємозв'язку стилів батьківського виховання та емоційного розвитку дітей.....	44
2.3. Практичні рекомендації щодо оптимізації батьківського виховання з метою розвитку емоційної сфери дитини.....	55
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	63
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства проблема впливу батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дитини набуває особливої актуальності, оскільки саме сім'я є першим і найважливішим соціальним інститутом, у межах якого відбувається становлення особистості дитини, формування її емоційної чутливості, системи цінностей, моделей поведінки та способів взаємодії з оточенням. Емоційний розвиток дитини значною мірою залежить від характеру взаємин у родині, стилю спілкування батьків із дитиною, рівня емоційної підтримки, довіри, прийняття та психологічного комфорту.

Особливе значення емоційна сфера має у дитячому та підлітковому віці, адже саме в цей період формуються базові емоційні реакції, здатність до саморегуляції, емпатії, контролю власних переживань та адаптації до соціального середовища. Гармонійний розвиток емоційної сфери сприяє формуванню впевненості у собі, позитивної самооцінки, емоційної стійкості та конструктивної міжособистісної взаємодії. Водночас несприятливі умови сімейного виховання можуть негативно впливати на психоемоційний стан дитини, провокувати підвищений рівень тривожності, агресивності, емоційної нестабільності, замкненості або труднощів у спілкуванні з однолітками та дорослими.

У сучасних соціальних умовах проблема сімейного виховання ускладнюється низкою факторів, серед яких – високий рівень психоемоційного навантаження на батьків, соціальна нестабільність, зміни у системі сімейних цінностей, дефіцит емоційного спілкування між членами родини, зайнятість батьків, вплив інформаційного середовища та цифрових технологій. Значний вплив на психологічний стан дітей мають також стресові суспільні обставини, що супроводжуються почуттям невизначеності, тривоги та емоційного напруження. У таких умовах особливо важливого значення набуває здатність сім'ї забезпечити дитині емоційну підтримку, відчуття безпеки та психологічної стабільності.

Проблема батьківського виховання є важливою не лише для психологічної науки, а й для практичної діяльності педагогів, психологів та батьків, оскільки саме стиль виховання визначає характер емоційного контакту між дитиною та батьками. Надмірна суворість, емоційна холодність, гіперопіка, непослідовність у вихованні або недостатня увага до емоційних потреб дитини можуть стати причинами формування внутрішніх конфліктів, труднощів емоційного самовираження та порушень емоційного розвитку. Натомість атмосфера підтримки, взаєморозуміння, емоційного прийняття та довіри сприяє гармонійному розвитку особистості дитини, формуванню позитивного ставлення до себе та оточення.

Актуальність дослідження також зумовлена необхідністю вдосконалення психологічного супроводу сімейного виховання у закладах освіти. Практичні психологи та педагоги дедалі частіше стикаються з проблемами емоційної нестабільності дітей, труднощами у соціальній адаптації, конфліктністю, низьким рівнем розвитку емоційного інтелекту та навичок емоційної саморегуляції. Це потребує розроблення ефективних форм психолого-педагогічної взаємодії з батьками, спрямованих на підвищення їхньої психологічної компетентності та формування конструктивних стилів виховання.

Крім того, важливість дослідження визначається необхідністю поглибленого вивчення особливостей взаємозв'язку між стилями батьківського виховання та розвитком емоційної сфери дітей шкільного віку в сучасних умовах освітнього середовища. Проведення емпіричного дослідження на базі Яготинський ліцей №2 Яготинської міської ради дає можливість проаналізувати реальні особливості дитячо-батьківських взаємин, визначити основні чинники емоційного розвитку дітей та окреслити напрями практичної психологічної роботи щодо оптимізації сімейного виховання.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлена зростанням ролі сімейного виховання у формуванні емоційно зрілої особистості дитини, необхідністю попередження емоційних порушень та потребою у створенні

ефективних психолого-педагогічних умов для гармонійного розвитку емоційної сфери дітей.

Стан наукової розробки теми дослідження. Проблема впливу батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дитини є однією з актуальних і багатоаспектних у сучасній психологічній науці. Її дослідження охоплює широкий спектр питань, пов'язаних із вивченням особливостей емоційного розвитку дитини, ролі сім'ї у становленні особистості, специфіки дитячо-батьківських взаємин та впливу стилів сімейного виховання на формування емоційної сфери.

Проблеми емоційного розвитку особистості та значення соціального середовища у формуванні психіки дитини розглядалися у працях Лев Виготський, який наголошував на важливій ролі соціального оточення у психічному розвитку дитини. Значний внесок у дослідження емоційної сфери особистості здійснили також Сергій Рубінштейн, Олексій Леонтьєв та Галина Костюк, які розглядали емоції як важливий компонент діяльності та психічного розвитку особистості.

У психологічній науці емоційна сфера дитини розглядається як важлива складова психічного розвитку особистості, що забезпечує здатність до емоційного реагування, саморегуляції, емпатії, встановлення міжособистісних контактів та адаптації до соціального середовища. Наукові дослідження свідчать, що розвиток емоційної сфери відбувається під впливом комплексу біологічних, соціальних та психологічних чинників, серед яких провідне місце належить сім'ї як первинному середовищу соціалізації дитини.

Вагомий внесок у дослідження проблем дитячо-батьківських взаємин здійснили Джон Боулбі та Мері Ейнсворт, які розробили теорію прив'язаності та обґрунтували значення емоційного контакту між дитиною і батьками для її подальшого психічного розвитку. Відповідно до їхніх наукових підходів, стабільні та емоційно позитивні взаємини у сім'ї сприяють формуванню у дитини почуття безпеки, довіри до світу та емоційної стійкості.

Значна увага у наукових працях приділяється дослідженню стилів батьківського виховання та їх впливу на особистісний розвиток дітей. Психологічні особливості сімейного виховання та його вплив на формування особистості дитини досліджували Діана Баумрінд, Карл Роджерс та Ерік Еріксон. У їхніх працях обґрунтовано, що характер взаємин між батьками та дитиною, рівень емоційної підтримки, прийняття та контролю визначають особливості розвитку самооцінки, емоційної стабільності, тривожності та соціальної адаптації дитини.

У сучасних дослідженнях активно розглядаються питання емоційного благополуччя дитини у сім'ї, формування емоційного інтелекту, розвитку здатності до емоційної саморегуляції та впливу сімейного мікроклімату на психоемоційний стан дітей. Дослідники підкреслюють, що позитивний емоційний контакт між батьками й дитиною сприяє формуванню впевненості у собі, емоційної відкритості та здатності до конструктивної взаємодії з оточенням. Водночас дефіцит батьківської уваги, емоційна холодність, конфліктність у сім'ї або непослідовність виховних впливів можуть спричиняти розвиток емоційної нестабільності, тривожності, агресивності та труднощів соціальної адаптації.

Питання психологічних особливостей дітей шкільного віку та впливу сімейного середовища на їх розвиток висвітлювалися у працях українських учених, зокрема Іван Бех, Тетяна Титаренко та Василь Сухомлинський. У своїх дослідженнях вони наголошували на необхідності гуманістичного підходу до виховання дитини, створення сприятливого емоційного клімату в сім'ї та розвитку емоційної культури особистості.

Водночас аналіз сучасних наукових джерел свідчить, що, попри значну кількість досліджень, проблема впливу батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дитини залишається недостатньо вивченою в контексті сучасних соціальних умов. Потребують подальшого наукового осмислення питання взаємозв'язку між стилями сімейного виховання та рівнем емоційної стійкості дітей, особливостей формування емоційної сфери в умовах

підвищеного психоемоційного навантаження, а також пошуку ефективних методів психологічного супроводу сімейного виховання.

Крім того, недостатньо дослідженими залишаються практичні аспекти психологічної підтримки батьків щодо формування сприятливого емоційного клімату в сім'ї та розвитку навичок конструктивної взаємодії з дітьми. Сучасна психологічна практика потребує розроблення ефективних програм психолого-педагогічного супроводу сімей, спрямованих на профілактику емоційних порушень у дітей та гармонізацію дитячо-батьківських взаємин.

Таким чином, аналіз стану наукової розробки проблеми дає підстави стверджувати, що питання впливу батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дитини є актуальним, соціально значущим та потребує подальшого комплексного теоретичного й емпіричного дослідження.

Мета дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення впливу батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дитини, а також визначення психолого-педагогічних умов оптимізації дитячо-батьківських взаємин для забезпечення гармонійного емоційного розвитку дітей шкільного віку.

Завдання дослідження

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми впливу батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дитини.
2. Розкрити сутність, структуру та психологічні особливості емоційної сфери дитини шкільного віку.
3. Охарактеризувати основні стилі батьківського виховання та визначити їх вплив на емоційний розвиток дитини.
4. Визначити психолого-педагогічні умови формування гармонійної емоційної сфери дитини в сімейному середовищі.
5. Провести емпіричне дослідження особливостей взаємозв'язку між стилями батьківського виховання та розвитком емоційної сфери дітей на базі Яготинський ліцей №2 Яготинської міської ради.
6. Здійснити аналіз та інтерпретацію результатів емпіричного дослідження.

7. Розробити практичні рекомендації для батьків, педагогів і практичного психолога щодо оптимізації сімейного виховання та розвитку емоційної сфери дитини.

Об'єктом дослідження є емоційна сфера дітей шкільного віку як психічне утворення, що формується у процесі сімейної взаємодії та соціалізації особистості.

Предметом дослідження виступають психологічні особливості впливу стилів батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дітей шкільного віку.

Методи дослідження. Для реалізації мети та завдань дослідження було використано комплекс взаємопов'язаних методів наукового пізнання, адекватних предмету, меті та завданням кваліфікаційної роботи.

Зокрема, застосовано такі методи дослідження:

- теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація та інтерпретація наукової психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження – для визначення теоретико-методологічних засад вивчення впливу батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дитини, уточнення змісту базових понять та обґрунтування наукових підходів до досліджуваної проблеми;

- емпіричні методи: психодіагностичне тестування, анкетування, спостереження та бесіда – для дослідження особливостей емоційної сфери дітей шкільного віку та визначення домінуючих стилів батьківського виховання;

- методи кількісної та якісної обробки емпіричних даних: статистичний аналіз, порівняння, узагальнення та інтерпретація результатів дослідження – з метою встановлення взаємозв'язку між особливостями сімейного виховання та рівнем розвитку емоційної сфери дітей.

База дослідження. Емпіричне дослідження проводилося на базі Яготинський ліцей №2 Яготинської міської ради Київської області. До участі у дослідженні були залучені учні шкільного віку та їхні батьки, що дало змогу

комплексно дослідити особливості впливу стилів сімейного виховання на розвиток емоційної сфери дітей.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному теоретичному та емпіричному вивченні особливостей впливу стилів батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дітей шкільного віку в сучасних соціально-психологічних умовах. У роботі уточнено сутність та психологічний зміст поняття «емоційна сфера дитини», визначено особливості взаємозв'язку між стилями сімейного виховання та емоційним розвитком дітей. Набули подальшого розвитку положення щодо психолого-педагогічних умов формування емоційного благополуччя дитини у сімейному середовищі.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні та систематизації наукових уявлень про психологічні особливості розвитку емоційної сфери дітей шкільного віку та вплив сімейного виховання на її формування. У роботі узагальнено сучасні наукові підходи до вивчення стилів батьківського виховання, визначено їх роль у становленні емоційної стабільності, емоційної саморегуляції та психологічного благополуччя дитини. Результати дослідження доповнюють наукові положення вікової та педагогічної психології щодо значення сімейного середовища у розвитку особистості дитини.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів у діяльності практичних психологів, соціальних педагогів, учителів та батьків з метою оптимізації сімейного виховання та розвитку емоційної сфери дітей шкільного віку. Розроблені практичні рекомендації можуть бути використані у процесі психологічного консультування батьків, організації психопросвітницької роботи у закладах освіти, проведенні корекційно-розвиткових занять, тренінгів та профілактичних програм, спрямованих на гармонізацію дитячо-батьківських взаємин і формування сприятливого емоційного клімату в сім'ї.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДИТИНИ

1.1. Психологічна характеристика емоційної сфери дитини як предмета наукового дослідження

Проблема розвитку емоційної сфери дитини належить до числа найбільш актуальних у сучасній психологічній науці, оскільки емоційний розвиток виступає важливою складовою становлення особистості, визначає особливості поведінки, міжособистісної взаємодії та соціальної адаптації дитини. Емоційна сфера є складним психічним утворенням, що охоплює емоції, почуття, переживання, емоційні стани, способи емоційного реагування та здатність особистості до емоційної саморегуляції. Саме через емоції дитина пізнає навколишній світ, формує ставлення до себе, інших людей та соціального середовища.

У психологічній науці емоції розглядаються як особлива форма психічного відображення дійсності, що виявляється у переживанні людиною значущості явищ та подій для задоволення її потреб і мотивів. Емоції виконують важливі функції у житті особистості: сигнальну, регулятивну, мотиваційну, комунікативну та адаптаційну. Вони забезпечують здатність людини реагувати на впливи навколишнього середовища, регулювати власну поведінку та будувати міжособистісні стосунки.

Психологічні аспекти емоційного розвитку особистості досліджувалися у працях багатьох учених. Значний внесок у розуміння природи емоцій та їх ролі у психічному розвитку здійснили Лев Виготський, Сергій Рубінштейн, Олексій Леонтьєв, Карл Роджерс, Даніел Гоулман та інші дослідники. У їхніх працях емоційна сфера розглядається як невід'ємний компонент розвитку особистості, що формується у процесі діяльності, спілкування та взаємодії з соціальним середовищем [52, с. 38].

Емоційна сфера дитини формується поступово та проходить складний шлях розвитку від елементарних емоційних реакцій до усвідомлених емоційних

переживань і здатності до саморегуляції. Уже в ранньому віці дитина виявляє базові емоції – радість, страх, гнів, сум, здивування, які з часом ускладнюються та набувають соціального характеру. У процесі розвитку дитина навчається розпізнавати власні емоції, виражати їх у прийнятний спосіб, контролювати емоційні реакції та враховувати емоційний стан інших людей.

Особливого значення розвиток емоційної сфери набуває у шкільному віці, оскільки саме в цей період відбуваються суттєві зміни у психічному та особистісному розвитку дитини. Вступ до школи супроводжується розширенням соціального простору дитини, включенням її у нову систему суспільних взаємин, формуванням навчальної діяльності як провідної та необхідністю адаптації до нових вимог і умов соціального середовища. Дитина починає активно взаємодіяти не лише з батьками, а й з учителями, однолітками та іншими дорослими, що значною мірою впливає на формування її емоційного досвіду та особистісних характеристик.

У шкільному віці інтенсивно формуються емоційна чутливість, здатність до співпереживання, емоційна стійкість, навички самоконтролю та емоційної саморегуляції. Дитина поступово навчається усвідомлювати власні емоційні переживання, контролювати прояви емоцій, адекватно реагувати на різноманітні життєві ситуації та враховувати емоційний стан інших людей. Саме у цей період закладаються основи емоційної культури особистості, формується здатність до конструктивного спілкування, співпраці та вирішення конфліктних ситуацій.

Важливою особливістю шкільного віку є розвиток самооцінки та самосвідомості дитини. Оцінка з боку батьків, учителів та однолітків починає відігравати важливу роль у формуванні уявлень дитини про себе, власні можливості та соціальну значущість. Емоційні переживання, пов'язані з успіхами або невдачами у навчанні, спілкуванні та інших видах діяльності, суттєво впливають на психологічний стан дитини, її впевненість у собі та рівень емоційного благополуччя.

Емоційний розвиток дітей шкільного віку безпосередньо пов'язаний з ефективністю навчальної діяльності. Позитивний емоційний стан сприяє розвитку пізнавальної активності, мотивації до навчання, концентрації уваги та успішному засвоєнню знань. Водночас негативні емоційні переживання, підвищений рівень тривожності, страх невдачі або емоційне напруження можуть знижувати навчальну мотивацію, ускладнювати процес адаптації до шкільного середовища та негативно впливати на успішність дитини.

Не менш важливим є вплив емоційної сфери на характер міжособистісних стосунків дитини. Розвинені емоційні навички сприяють формуванню доброзичливих взаємин з однолітками, розвитку комунікативної компетентності, здатності до співпраці та взаєморозуміння. Діти з високим рівнем емоційної культури, як правило, краще адаптуються до колективу, легше встановлюють соціальні контакти та ефективніше вирішують конфліктні ситуації. Натомість недостатній розвиток емоційної сфери може проявлятися у замкненості, агресивності, конфліктності або труднощах у спілкуванні.

Особливого значення у шкільному віці набуває проблема емоційної саморегуляції. У процесі навчальної діяльності та соціальної взаємодії дитина стикається з необхідністю контролювати власні емоції, долати труднощі, пристосовуватися до вимог соціального середовища та конструктивно реагувати на стресові ситуації. Формування навичок емоційної саморегуляції є важливою умовою психологічного благополуччя, гармонійного розвитку особистості та успішної соціальної адаптації дитини.

Таким чином, шкільний вік є важливим етапом формування емоційної сфери особистості. Саме в цей період відбувається інтенсивний розвиток емоційної чутливості, самосвідомості, емоційної стійкості та здатності до міжособистісної взаємодії, що визначає подальший психічний розвиток дитини та її успішність у різних сферах життєдіяльності.

Важливою складовою емоційної сфери є емоційний інтелект, який визначається як здатність людини усвідомлювати власні емоції, розуміти емоційні стани інших людей, керувати емоціями та ефективно використовувати

їх у процесі соціальної взаємодії. Розвинений емоційний інтелект сприяє успішній адаптації дитини до соціального середовища, розвитку комунікативних навичок та формуванню позитивної самооцінки. Низький рівень розвитку емоційного інтелекту, навпаки, може призводити до труднощів у спілкуванні, конфліктності, підвищеної тривожності та емоційної нестабільності.

У структурі емоційної сфери дитини виділяють кілька взаємопов'язаних компонентів, які забезпечують цілісність емоційного функціонування особистості та визначають особливості її психічного розвитку. До основних складових емоційної сфери належать емоційні процеси, емоційні стани, емоційні властивості особистості та емоційний досвід. Усі зазначені компоненти перебувають у тісному взаємозв'язку та формуються у процесі життєдіяльності дитини, міжособистісної взаємодії та соціалізації [16, с. 48].

Емоційні процеси є динамічною складовою емоційної сфери та охоплюють безпосередні переживання дитини, що виникають у відповідь на вплив зовнішніх або внутрішніх чинників. Вони відображають суб'єктивне ставлення особистості до навколишньої дійсності, інших людей, власної діяльності та самої себе. До емоційних процесів належать емоції, почуття, афекти, настрої та стресові реакції. Саме через емоційні процеси дитина оцінює значущість подій, реагує на успіхи й невдачі, встановлює емоційні контакти з оточенням та формує власний емоційний досвід.

Емоції виконують важливу регулятивну функцію у житті дитини, оскільки сигналізують про задоволення або незадоволення її потреб, сприяють адаптації до соціального середовища та регулюють поведінку. Позитивні емоції, такі як радість, задоволення, інтерес чи почуття успіху, стимулюють активність дитини, сприяють розвитку пізнавальної мотивації та формуванню позитивного ставлення до себе й оточення. Негативні емоції — страх, тривога, образа, гнів або розчарування — можуть виконувати захисну функцію, однак за надмірної інтенсивності або тривалості здатні негативно впливати на психічний стан та поведінку дитини.

Важливим компонентом емоційної сфери є емоційні стани, які характеризуються відносною тривалістю та стійкістю емоційних переживань. Емоційний стан відображає загальний психоемоційний фон особистості та суттєво впливає на діяльність, поведінку, працездатність і характер взаємодії дитини з оточенням. До найбільш поширених емоційних станів належать піднесення, пригніченість, тривожність, емоційне напруження, апатія, впевненість або невпевненість у собі.

У дитячому віці емоційні стани часто є нестійкими, що пояснюється недостатньою сформованістю механізмів емоційної саморегуляції. Молодші школярі та підлітки можуть швидко переходити від позитивних переживань до негативних, гостро реагувати на оцінку з боку дорослих та однолітків, виявляти підвищену емоційну вразливість. Саме тому важливу роль у стабілізації емоційних станів дитини відіграють сімейне середовище, підтримка батьків та сприятливий психологічний клімат у родині.

Наступним компонентом емоційної сфери є емоційні властивості особистості, які визначають індивідуальні особливості емоційного реагування дитини. До таких властивостей належать емоційна чутливість, вразливість, імпульсивність, емоційна стійкість, тривожність, емпатійність та здатність до самоконтролю. Емоційна чутливість проявляється у здатності дитини тонко сприймати емоційні впливи та реагувати на них. Вразливість характеризує схильність до глибокого переживання емоційно значущих ситуацій. Імпульсивність пов'язана з недостатнім контролем емоційних реакцій та схильністю до швидких емоційних проявів.

Особливе значення для гармонійного розвитку особистості має емоційна стійкість, яка забезпечує здатність дитини контролювати власні емоції, адекватно реагувати на труднощі та зберігати психологічну рівновагу у стресових ситуаціях. Не менш важливою є здатність до емпатії — уміння розуміти емоційний стан інших людей, співпереживати та будувати позитивні міжособистісні взаємини. Рівень розвитку зазначених властивостей значною

мірою залежить від особливостей сімейного виховання, стилю спілкування батьків із дитиною та загального емоційного клімату в родині.

Важливим структурним компонентом емоційної сфери є емоційний досвід, який формується у процесі життєдіяльності дитини та накопичення нею індивідуального досвіду переживань. Емоційний досвід включає систему емоційних уявлень, способів реагування, навичок емоційної взаємодії та моделей поведінки, які дитина засвоює у процесі спілкування з батьками, однолітками та іншими значущими людьми.

Саме емоційний досвід визначає особливості реагування дитини у різних життєвих ситуаціях, впливає на формування її самооцінки, рівень довіри до світу та характер міжособистісних стосунків. Якщо дитина зростає в атмосфері підтримки, емоційного прийняття та безпеки, у неї формується позитивний емоційний досвід, що сприяє розвитку впевненості у собі, емоційної стабільності та психологічного благополуччя. Натомість негативний емоційний досвід, пов'язаний із конфліктністю, емоційною холодністю або надмірною суворістю у сім'ї, може призводити до розвитку тривожності, невпевненості та труднощів у соціальній адаптації [37, с. 41].

Таким чином, структура емоційної сфери дитини є складною та багатокомпонентною системою, що охоплює емоційні процеси, емоційні стани, емоційні властивості та емоційний досвід особистості. Гармонійний розвиток усіх компонентів емоційної сфери є важливою умовою психічного здоров'я дитини, її успішної соціалізації та формування емоційно зрілої особистості.

На розвиток емоційної сфери дитини впливає сукупність біологічних, соціальних та психологічних чинників. Серед біологічних чинників важливу роль відіграють особливості нервової системи, темперамент та індивідуальні психофізіологічні характеристики. Проте визначальний вплив на емоційний розвиток дитини має соціальне середовище, насамперед сім'я. Саме у сімейному оточенні дитина вперше засвоює моделі емоційного реагування, способи вираження почуттів та форми міжособистісної взаємодії.

Сім'я виступає провідним інститутом первинної соціалізації дитини та основним середовищем формування її емоційної сфери. Саме у сімейному оточенні дитина отримує перший досвід міжособистісної взаємодії, засвоює норми поведінки, способи емоційного реагування та моделі спілкування з іншими людьми. Через систему дитячо-батьківських взаємин формуються базові уявлення дитини про себе, навколишній світ, характер соціальних контактів і власну цінність як особистості.

Особливого значення у процесі емоційного розвитку дитини набуває характер емоційного контакту між батьками та дитиною. Від рівня батьківської підтримки, емоційного прийняття, уваги та турботи значною мірою залежить формування у дитини базового почуття безпеки, довіри до світу, емоційної стабільності та впевненості у собі. Дитина, яка зростає в атмосфері любові, підтримки та взаєморозуміння, має більше можливостей для гармонійного емоційного розвитку, успішної соціальної адаптації та формування позитивної самооцінки.

Позитивний емоційний клімат у родині сприяє розвитку емоційної відкритості, здатності до емпатії, навичок конструктивного спілкування та емоційної саморегуляції. У таких умовах дитина відчувається психологічно захищеною, вільно виражає власні емоції та переживання, навчається розуміти емоційний стан інших людей і будувати позитивні міжособистісні взаємини. Сприятлива сімейна атмосфера також позитивно впливає на розвиток пізнавальної активності, навчальної мотивації та психологічного благополуччя дитини [28, с. 10].

Водночас несприятливий психологічний клімат у сім'ї може негативно позначатися на розвитку емоційної сфери особистості. Конфліктні взаємини між членами родини, емоційна холодність, недостатня увага до потреб дитини, жорсткі методи виховання або непослідовність батьківських вимог часто стають джерелом емоційного напруження та внутрішніх переживань дитини. У таких умовах можуть формуватися підвищена тривожність, невпевненість у

собі, емоційна нестабільність, агресивність, замкненість або труднощі у встановленні соціальних контактів.

Особливо негативно на психоемоційний стан дитини впливає дефіцит емоційного контакту з батьками. Недостатнє проявлення любові, підтримки та уваги може спричиняти почуття самотності, емоційної незахищеності та низької самооцінності. Діти, які не отримують достатнього емоційного прийняття у сім'ї, часто мають труднощі у вираженні власних почуттів, схильні до внутрішніх конфліктів та переживань, що може негативно впливати на їх психічний розвиток і соціальну адаптацію.

Важливим чинником емоційного розвитку є також стиль сімейного виховання, який визначає характер взаємодії між батьками та дитиною. Демократичний стиль виховання, заснований на взаємній повазі, підтримці та співпраці, створює сприятливі умови для формування емоційно зрілої особистості. Натомість авторитарний стиль, що характеризується надмірним контролем, жорсткістю та емоційною дистанцією, може призводити до розвитку тривожності, невпевненості та пригнічення емоційної активності дитини.

Таким чином, сім'я є визначальним чинником формування емоційної сфери дитини та основним середовищем її емоційної соціалізації. Характер дитячо-батьківських взаємин, емоційний клімат у родині та стиль виховання безпосередньо впливають на психоемоційний розвиток дитини, формування її особистісних якостей, емоційної стійкості та здатності до ефективної взаємодії з соціальним середовищем.

У психологічній літературі наголошується, що несприятливі умови сімейного виховання можуть спричиняти розвиток підвищеної тривожності, агресивності, емоційної нестабільності, низької самооцінки та труднощів соціальної адаптації. Діти, які не отримують достатньої емоційної підтримки від батьків, часто відчують невпевненість, емоційну напругу та труднощі у вираженні власних почуттів. Натомість атмосфера підтримки, довіри та

емоційного прийняття створює сприятливі умови для формування психологічно здорової та емоційно зрілої особистості.

Сучасні дослідження свідчать, що емоційний розвиток дитини тісно пов'язаний із особливостями сімейного виховання, стилем спілкування батьків, рівнем їхньої емоційної культури та здатністю до емпатії. Дитина засвоює моделі емоційної поведінки через наслідування, спостереження та безпосередню взаємодію з батьками. Саме тому сім'я є не лише середовищем фізичного та соціального розвитку дитини, а й основним чинником формування її емоційної сфери.

Отже, емоційна сфера дитини є складним багатокомпонентним психічним утворенням, що формується у процесі соціалізації та міжособистісної взаємодії. Її розвиток значною мірою залежить від особливостей сімейного виховання, характеру дитячо-батьківських взаємин та емоційного клімату в родині. Саме тому дослідження впливу батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дитини має важливе теоретичне та практичне значення для сучасної психологічної науки і практики.

1. 2. Стили батьківського виховання та їх психологічний вплив на особистісний розвиток дитини

Сімейне виховання є одним із провідних чинників формування особистості дитини, її психічного розвитку, системи цінностей, моделей поведінки та емоційної сфери. Саме у сім'ї закладаються основи світосприйняття дитини, формується її ставлення до себе, інших людей та навколишнього світу. Особливого значення у процесі сімейного виховання набуває стиль батьківської взаємодії з дитиною, оскільки він визначає характер емоційного контакту, способи контролю, рівень підтримки та особливості міжособистісних відносин у родині [17, с. 52].

У психологічній науці стиль батьківського виховання розглядається як сукупність відносно стійких способів, методів і прийомів взаємодії батьків із дитиною, що проявляються у характері вимог, контролю, емоційного ставлення, ступені підтримки та рівні самостійності, який надається дитині.

Стиль виховання визначає специфіку дитячо-батьківських взаємин та значною мірою впливає на розвиток емоційної сфери, самооцінки, поведінки та соціальної адаптації дитини.

На формування стилю батьківського виховання впливають індивідуально-психологічні особливості батьків, їхній життєвий досвід, рівень педагогічної культури, сімейні цінності, соціальні умови життя та особливості взаємин у сім'ї. Важливу роль також відіграють емоційна зрілість батьків, їх здатність до емпатії, рівень тривожності та способи реагування на поведінку дитини.

У сучасній психології найбільш поширеною є класифікація стилів батьківського виховання, відповідно до якої виокремлюють демократичний, авторитарний, ліберальний та індиферентний стилі виховання. Кожен із цих стилів має свої психологічні особливості та по-різному впливає на розвиток особистості дитини.

Демократичний стиль виховання у сучасній психології розглядається як найбільш оптимальний та психологічно доцільний для гармонійного розвитку особистості дитини. Основою цього стилю є поєднання емоційної підтримки, поваги до особистості дитини, довірливих взаємин і помірного контролю з боку батьків. У таких сім'ях взаємодія між батьками та дитиною будується на принципах співробітництва, взаєморозуміння та врахування індивідуальних особливостей кожного члена родини [39, с. 26].

Для демократичного стилю виховання характерним є високий рівень емоційного прийняття дитини, увага до її потреб, переживань та інтересів. Батьки прагнуть створити атмосферу психологічного комфорту та безпеки, у якій дитина може вільно висловлювати власні думки, емоції та бажання без страху осуду чи покарання. Водночас батьки встановлюють чіткі правила поведінки та вимоги, однак ці вимоги є зрозумілими, послідовними та обґрунтованими.

Важливою особливістю демократичного стилю виховання є визнання права дитини на самостійність та власну думку. Батьки заохочують ініціативність дитини, підтримують її прагнення до самовираження, формують

навички відповідальності та самоконтролю. У процесі виховання активно використовуються пояснення, переконання, діалог та спільне обговорення проблемних ситуацій. Такий підхід сприяє розвитку у дитини критичного мислення, здатності приймати рішення та усвідомлювати наслідки власних вчинків.

Позитивний психологічний клімат, який формується у сім'ях із демократичним стилем виховання, має суттєвий вплив на емоційний розвиток дитини. Атмосфера довіри, підтримки та взаємоповаги створює сприятливі умови для формування у дитини почуття емоційної безпеки, впевненості у собі та позитивного ставлення до навколишнього світу. Дитина, яка відчуває підтримку та прийняття з боку батьків, легше адаптується до соціального середовища, виявляє більшу емоційну відкритість та здатність до конструктивної взаємодії з іншими людьми.

Демократичний стиль виховання позитивно впливає на формування адекватної самооцінки дитини. Завдяки підтримці та визнанню її індивідуальності дитина навчається об'єктивно оцінювати власні можливості, не боїться помилок і здатна конструктивно сприймати труднощі. Такі діти, як правило, характеризуються емоційною врівноваженістю, високим рівнем самоповаги та впевненістю у власних силах.

Важливим наслідком демократичного стилю виховання є розвиток емоційної стійкості та навичок емоційної саморегуляції. Діти, які виховуються в атмосфері взаєморозуміння та підтримки, краще контролюють власні емоції, більш спокійно реагують на стресові ситуації та здатні конструктивно долати труднощі. Вони частіше демонструють доброзичливість, толерантність, здатність до співпереживання та ефективного вирішення конфліктів.

Крім того, демократичний стиль виховання сприяє розвитку комунікативних навичок та соціальної компетентності дитини. У процесі відкритого спілкування з батьками дитина навчається висловлювати власні почуття, слухати інших, поважати чужу думку та будувати партнерські взаємини. Це позитивно впливає на її здатність адаптуватися до колективу,

встановлювати дружні контакти та ефективно взаємодіяти з однолітками й дорослими.

У наукових дослідженнях зазначається, що діти, які виховуються у сім'ях із демократичним стилем взаємодії, зазвичай мають вищий рівень психологічного благополуччя, емоційного інтелекту та соціальної адаптованості. Вони проявляють більшу самостійність, відповідальність, активність у навчальній діяльності та здатність до самореалізації [47, с. 81].

Таким чином, демократичний стиль виховання створює оптимальні умови для гармонійного розвитку особистості дитини, формування її емоційної зрілості, позитивної самооцінки, емоційної стійкості та здатності до ефективної соціальної взаємодії. Поєднання емоційної підтримки, довіри, помірного контролю та поваги до особистості дитини забезпечує сприятливі умови для її повноцінного психічного й особистісного розвитку.

Авторитарний стиль виховання характеризується високим рівнем батьківського контролю, жорсткою системою вимог, домінуванням влади дорослого та недостатнім урахуванням емоційних потреб і індивідуальних особливостей дитини. Основою такого стилю виховання є безумовне підкорення дитини встановленим правилам та вимогам батьків, які, як правило, не підлягають обговоренню. У сім'ях із авторитарним стилем взаємодії переважає односторонній характер спілкування, за якого батьки виступають головним джерелом контролю та прийняття рішень, тоді як думка дитини часто ігнорується або недооцінюється.

Для авторитарного стилю виховання характерними є суворі дисципліна, високий рівень вимогливості, використання заборон, покарань та постійного контролю за поведінкою дитини. Батьки нерідко вимагають беззаперечного виконання встановлених правил, акцентують увагу на слухняності та дисциплінованості, а прояви самостійності або ініціативності можуть сприйматися як небажана поведінка. Емоційний аспект взаємодії у таких сім'ях часто відходить на другий план, а підтримка та емоційне прийняття дитини проявляються недостатньо.

У процесі виховання батьки, які дотримуються авторитарного стилю, часто використовують методи психологічного тиску, критики, покарання або обмеження свободи дитини. При цьому вимоги можуть бути надмірно жорсткими, а очікування щодо поведінки та успішності дитини – завищеними. Внаслідок цього дитина змушена постійно контролювати власну поведінку, орієнтуватися переважно на зовнішню оцінку та уникати помилок через страх покарання або осуду.

Психологічний вплив авторитарного стилю виховання на розвиток особистості дитини є складним і неоднозначним. З одного боку, діти, які виховуються в умовах жорсткої дисципліни, можуть демонструвати організованість, відповідальність, слухняність та здатність дотримуватися встановлених правил. Вони часто характеризуються високим рівнем самодисципліни та прагненням відповідати очікуванням дорослих.

Проте надмірний контроль, емоційна холодність та постійний тиск з боку батьків нерідко мають негативний вплив на психоемоційний розвиток дитини. У таких умовах можуть формуватися підвищена тривожність, емоційна напруженість, невпевненість у власних силах та страх зробити помилку. Дитина починає орієнтуватися не на внутрішню мотивацію чи власні потреби, а на уникнення покарання та прагнення заслужити схвалення дорослих.

Особливо негативно авторитарний стиль виховання впливає на формування самооцінки дитини. Постійна критика, високі вимоги та недостатня емоційна підтримка можуть призводити до розвитку невпевненості у собі, почуття меншовартості та емоційної залежності від оцінки оточення. Дитина часто боїться виявляти ініціативу, висловлювати власну думку або приймати самостійні рішення через страх помилки чи негативної реакції з боку батьків [37, с. 55].

У деяких випадках авторитарне виховання може сприяти розвитку емоційної скутості та труднощів у вираженні власних почуттів. Діти, які зростають у атмосфері надмірного контролю та емоційної дистанції, нерідко пригнічують свої емоції, уникають відкритого прояву переживань та мають

труднощі у встановленні довірливих взаємин з іншими людьми. Це може негативно впливати на розвиток емоційного інтелекту, здатності до емпатії та навичок міжособистісного спілкування.

Водночас у деяких дітей авторитарний стиль виховання може викликати протестні реакції та агресивну поведінку. Надмірні заборони, постійний контроль і пригнічення самостійності можуть спричиняти внутрішнє напруження, негативізм, конфліктність або прагнення до порушення встановлених правил. Особливо яскраво такі прояви можуть виявлятися у підлітковому віці, коли зростає потреба у самоствердженні та незалежності.

Негативним наслідком авторитарного виховання також може бути недостатній розвиток навичок самостійного прийняття рішень та відповідальності за власні вчинки. Оскільки більшість рішень у сім'ї приймають батьки, дитина звикає діяти відповідно до зовнішніх вказівок і може виявляти труднощі у ситуаціях, що потребують самостійності, ініціативності та гнучкості поведінки.

Сучасні психологічні дослідження свідчать, що тривале перебування дитини в умовах авторитарного стилю виховання може негативно позначатися на її психологічному благополуччі, соціальній адаптації та розвитку емоційної сфери. Недостатній рівень емоційної підтримки, жорсткий контроль та пригнічення самостійності можуть перешкоджати формуванню емоційної зрілості, позитивної самооцінки та внутрішньої впевненості дитини.

Таким чином, авторитарний стиль виховання, незважаючи на певні позитивні аспекти, пов'язані з формуванням дисциплінованості та відповідальності, загалом може мати несприятливий вплив на емоційний та особистісний розвиток дитини. Надмірна суворість, емоційна дистанція та домінування батьківської влади нерідко призводять до формування підвищеної тривожності, невпевненості у собі, емоційної скутості та труднощів у міжособистісній взаємодії.

Ліберальний стиль виховання характеризується недостатнім рівнем батьківського контролю, мінімальною кількістю заборон і вимог, а також

наданням дитині надмірної свободи у поведінці та прийнятті рішень. У сім'ях, де переважає такий стиль виховання, батьки зазвичай прагнуть уникати конфліктних ситуацій, рідко встановлюють чіткі межі дозволеної поведінки та схильні максимально задовольняти потреби й бажання дитини. Основою взаємодії часто виступає емоційна близькість і прагнення підтримувати доброзичливі стосунки, однак при цьому недостатньо уваги приділяється формуванню дисципліни, відповідальності та самоконтролю.

Для ліберального стилю виховання характерним є низький рівень вимогливості з боку батьків. Дорослі нерідко уникають контролю за поведінкою дитини, не наполягають на дотриманні правил та можуть проявляти непослідовність у виховних впливах. Дитині надається можливість самостійно визначати власну поведінку без достатнього врахування вікових особливостей та рівня психологічної зрілості. Батьки можуть пояснювати таку позицію прагненням не обмежувати свободу дитини, не травмувати її психіку або створити атмосферу довіри та психологічного комфорту [22, с. 19].

Водночас надмірна вседозволеність та відсутність чітких меж у вихованні можуть негативно впливати на процес формування особистості дитини. За умов недостатнього контролю та вимогливості у дитини можуть виникати труднощі з розвитком навичок самодисципліни, відповідальності та емоційної саморегуляції. Вона не завжди усвідомлює необхідність дотримання соціальних норм і правил, що ускладнює процес її соціальної адаптації.

Одним із поширених наслідків ліберального стилю виховання є недостатній розвиток самоконтролю. Діти, які зростають в умовах надмірної свободи та відсутності обмежень, нерідко мають труднощі у контролі власних емоцій, бажань та поведінкових реакцій. Вони можуть проявляти імпульсивність, нетерпимість до заборон або труднощів, а також схильність до швидкого емоційного реагування без урахування наслідків власних дій.

Ліберальний стиль виховання також може впливати на формування відповідальності дитини. Через відсутність чітких вимог та системи обов'язків дитина не завжди навчається планувати власну діяльність, виконувати

поставлені завдання та нести відповідальність за результати своєї поведінки. Це може проявлятися у неорганізованості, труднощах у навчальній діяльності та недостатній готовності до подолання життєвих труднощів.

Особливу увагу слід звернути на вплив ліберального стилю виховання на емоційну сферу дитини. Недостатня сформованість меж поведінки та відсутність стабільної системи вимог можуть сприяти розвитку емоційної нестійкості, підвищеної вразливості та труднощів у регуляції емоційних станів. Дитина може гостро реагувати на ситуації обмеження або невдачі, оскільки не має достатнього досвіду подолання труднощів та контролю власних емоцій.

У деяких випадках надмірна вседозволеність сприяє формуванню егоцентричних рис особистості. Дитина звикає до постійного задоволення власних потреб і бажань, що може ускладнювати розвиток здатності враховувати інтереси інших людей, дотримуватися соціальних норм та будувати конструктивні міжособистісні взаємини. Такі діти можуть виявляти підвищену вимогливість до оточення, нетерпимість до критики та труднощі у взаємодії з однолітками.

Разом із тим ліберальний стиль виховання має і певні позитивні аспекти. Атмосфера емоційної відкритості та підтримки може сприяти розвитку у дитини комунікабельності, творчого мислення, ініціативності та самостійності. Діти, які виховуються у таких умовах, часто є більш емоційно відкритими, менш тривожними та здатними вільно висловлювати власні думки й почуття. Проте за відсутності належного рівня контролю та виховного впливу ці позитивні риси можуть не забезпечувати достатнього рівня соціальної зрілості та відповідальності.

Сучасні психологічні дослідження свідчать, що для гармонійного розвитку особистості дитини важливим є поєднання емоційної підтримки з помірною вимогливістю та чіткою системою правил. Надмірна вседозволеність, так само як і надмірна суворість, може негативно впливати на розвиток емоційної сфери, поведінки та соціальної адаптації дитини.

Таким чином, ліберальний стиль виховання характеризується високим рівнем емоційної підтримки при недостатньому контролі та вимогливості з боку батьків. Незважаючи на сприятливу емоційну атмосферу, надмірна свобода та відсутність чітких меж можуть призводити до формування труднощів із самоконтролем, відповідальністю, емоційною стійкістю та соціальною адаптацією дитини.

Індиферентний стиль виховання вважається одним із найбільш несприятливих для повноцінного психічного, емоційного та особистісного розвитку дитини. Для цього стилю характерними є емоційна відстороненість батьків, недостатня увага до потреб і переживань дитини, низький рівень контролю та мінімальна участь у процесі її виховання. У сім'ях із індиферентним стилем взаємодії батьки часто проявляють байдужість до внутрішнього світу дитини, її емоційного стану, успіхів, труднощів та особистісних потреб.

Особливістю індиферентного стилю виховання є поєднання низького рівня емоційної підтримки та недостатньої вимогливості з боку батьків. Дорослі можуть бути зосереджені переважно на власних проблемах, професійній діяльності або особистих інтересах, залишаючи дитину без належної уваги та психологічного супроводу. У таких умовах дитина нерідко позбавлена відчуття емоційної близькості, захищеності та підтримки, які є необхідними для її гармонійного розвитку.

Емоційна дистанція між батьками та дитиною негативно впливає на формування базового почуття довіри до світу та самої себе. Дитина, яка не отримує достатнього емоційного прийняття, любові та підтримки, часто відчуває психологічну самотність, невпевненість у власній значущості та емоційну незахищеність. Відсутність стабільного емоційного контакту з батьками може призводити до порушення емоційної прив'язаності, що негативно позначається на подальшому розвитку особистості та її здатності будувати довірливі міжособистісні стосунки.

Індиферентний стиль виховання суттєво впливає на розвиток емоційної сфери дитини. Дефіцит батьківської уваги та підтримки часто спричиняє формування емоційної нестабільності, підвищеної тривожності, внутрішньої напруги та труднощів у вираженні власних почуттів. Дитина може відчувати себе непотрібною, недооціненою або емоційно покинутою, що негативно впливає на її психоемоційний стан та психологічне благополуччя.

Одним із поширених наслідків індиферентного стилю виховання є формування низької самооцінки. Через недостатню увагу та відсутність позитивного емоційного підкріплення дитина часто сумнівається у власних можливостях, відчуває невпевненість у собі та потребу у визнанні з боку оточення. Нерідко такі діти мають труднощі у встановленні соціальних контактів, проявляють замкненість, сором'язливість або, навпаки, демонструють агресивну та протестну поведінку як спосіб привернення уваги до себе [5, с. 48].

Негативний вплив індиферентного стилю виховання проявляється також у порушенні процесу соціальної адаптації дитини. Відсутність належного контролю, підтримки та виховного впливу з боку батьків може призводити до труднощів у засвоєнні соціальних норм, формуванні відповідальної поведінки та розвитку навичок конструктивної взаємодії з іншими людьми. Дитина може виявляти невміння вирішувати конфлікти, контролювати власні емоції та адекватно реагувати на життєві труднощі.

У деяких випадках емоційна байдужість батьків сприяє розвитку внутрішніх психологічних конфліктів. Дитина, яка не отримує достатньої любові та емоційного тепла, може накопичувати негативні переживання, почуття образи, самотності або емоційної спустошеності. Це, своєю чергою, може стати підґрунтям для розвитку депресивних проявів, агресивності, асоціальної поведінки або інших форм психологічної дезадаптації.

Особливо небезпечним є тривалий вплив індиферентного стилю виховання на психічне здоров'я дитини. Постійний дефіцит емоційного контакту та підтримки може призводити до порушення емоційної рівноваги,

формування стійкого почуття емоційної незадоволеності та труднощів у розвитку емоційного інтелекту. Такі діти нерідко мають проблеми з розумінням власних емоцій та емоцій інших людей, що ускладнює процес їхньої соціалізації та побудови гармонійних взаємин у майбутньому.

Водночас слід зазначити, що наслідки індиферентного стилю виховання можуть проявлятися по-різному залежно від індивідуально-психологічних особливостей дитини, її темпераменту, соціального оточення та наявності підтримки з боку інших значущих дорослих. Проте більшість психологічних досліджень підтверджує негативний вплив емоційної байдужості батьків на формування особистості дитини та її емоційний розвиток.

Таким чином, індиферентний стиль виховання характеризується низьким рівнем емоційної залученості батьків, недостатньою увагою до потреб дитини та відсутністю належного виховного впливу. Такий стиль виховання негативно позначається на розвитку емоційної сфери, самооцінки, соціальної адаптації та психологічного благополуччя дитини, спричиняючи формування емоційної нестабільності, внутрішніх конфліктів і труднощів у міжособистісній взаємодії.

Особливе значення для розвитку особистості дитини має емоційний аспект батьківського виховання. Характер емоційної взаємодії між батьками та дитиною визначає рівень її психологічного комфорту, емоційної стабільності та здатності до соціальної адаптації. Позитивне емоційне ставлення батьків сприяє формуванню у дитини базового почуття безпеки, впевненості у власних силах та довіри до навколишнього світу.

Водночас конфліктні взаємини у сім'ї, надмірна критика, емоційне відторгнення або непослідовність виховних впливів можуть негативно впливати на психоемоційний розвиток дитини. У таких умовах часто формуються підвищена тривожність, емоційна напруженість, невпевненість у собі, труднощі у спілкуванні та порушення поведінки.

Сучасні дослідження свідчать, що ефективне батьківське виховання повинно ґрунтуватися на поєднанні емоційної підтримки, помірного контролю, поваги до особистості дитини та створення умов для розвитку її самостійності.

Гармонійні дитячо-батьківські взаємини є важливою умовою формування емоційно зрілої, психологічно стійкої та соціально адаптованої особистості.

Таким чином, стиль батьківського виховання виступає важливим чинником психічного та особистісного розвитку дитини. Особливості взаємодії батьків із дитиною, характер емоційного контакту, рівень підтримки та контролю безпосередньо впливають на формування емоційної сфери, самооцінки, поведінки та здатності дитини до ефективної соціальної взаємодії.

1.3. Психолого-педагогічні умови гармонійного розвитку емоційної сфери дитини у сімейному середовищі

Сім'я є провідним соціальним інститутом, у межах якого відбувається первинне становлення особистості дитини, формування її емоційної сфери, моральних цінностей, моделей поведінки та міжособистісної взаємодії. Саме у сімейному середовищі дитина отримує перший досвід емоційного спілкування, засвоює норми соціальної поведінки, навчається виражати власні емоції та розуміти емоційний стан інших людей. Тому створення сприятливих психолого-педагогічних умов у родині є важливою передумовою гармонійного розвитку емоційної сфери дитини та формування емоційно зрілої особистості.

Гармонійний розвиток емоційної сфери дитини передбачає формування здатності до усвідомлення, вираження та регуляції емоцій, розвитку емоційної стійкості, емпатії, позитивної самооцінки та навичок конструктивної взаємодії з оточенням. Реалізація цих завдань значною мірою залежить від особливостей сімейного виховання, характеру дитячо-батьківських взаємин, емоційного клімату у родині та педагогічної культури батьків [30, с. 74].

Однією з найважливіших психолого-педагогічних умов гармонійного розвитку емоційної сфери дитини є створення позитивного емоційного клімату в сім'ї. Атмосфера довіри, підтримки, емоційної безпеки та взаєморозуміння сприяє формуванню у дитини почуття психологічної захищеності, впевненості у собі та позитивного ставлення до навколишнього світу. Дитина, яка зростає у сприятливому емоційному середовищі, легше адаптується до соціальних умов, виявляє емоційну відкритість та здатність до конструктивного спілкування.

Позитивний емоційний клімат передбачає доброзичливі взаємини між усіма членами родини, взаємну повагу, підтримку та готовність до емоційного контакту. Важливу роль у цьому процесі відіграє емоційна доступність батьків, їх здатність уважно ставитися до переживань дитини, підтримувати її у складних ситуаціях та виявляти емоційну чуйність. Саме через емоційний контакт із батьками дитина формує базове відчуття довіри до світу та навички емоційної взаємодії.

Не менш важливою умовою гармонійного розвитку емоційної сфери є демократичний стиль сімейного виховання. Поєднання емоційної підтримки, помірної вимогливості та поваги до особистості дитини створює оптимальні умови для формування її емоційної зрілості, самостійності та відповідальності. У сім'ях, де переважає партнерська взаємодія, дитина має можливість відкрито висловлювати власні думки та почуття, брати участь у спільному обговоренні проблем і відчувати власну значущість.

Важливим чинником емоційного розвитку дитини є емоційна компетентність батьків. Здатність дорослих усвідомлювати власні емоції, контролювати емоційні реакції, конструктивно вирішувати конфлікти та демонструвати позитивні моделі поведінки виступає прикладом для наслідування з боку дитини. Саме через спостереження за поведінкою батьків дитина засвоює способи емоційного реагування, навчається виражати почуття та регулювати власні емоційні стани.

Суттєвий вплив на розвиток емоційної сфери дитини має характер внутрішньосімейного спілкування, оскільки саме у процесі щоденної взаємодії з батьками формуються основні моделі емоційного реагування, способи вираження почуттів та навички міжособистісної комунікації. Сімейне спілкування виступає важливим механізмом емоційної соціалізації дитини, через який вона засвоює соціальні норми, моральні цінності та правила емоційної поведінки. Відкритість, довірливість та емоційна насиченість спілкування у сім'ї створюють сприятливі умови для формування психологічно здорової та емоційно зрілої особистості.

Позитивне сімейне спілкування ґрунтується на взаємній повазі, емоційній підтримці, уважному ставленні до переживань дитини та готовності до діалогу. У таких умовах дитина почувається емоційно захищеною, вільно висловлює власні думки, почуття та переживання, не боячись осуду чи покарання. Це сприяє розвитку емоційної відкритості, комунікативної компетентності та здатності до встановлення довірливих взаємин з іншими людьми.

Відкрите та доброзичливе спілкування у сім'ї позитивно впливає на розвиток емоційної чутливості та емпатії. У процесі взаємодії з батьками дитина навчається розуміти емоційний стан інших людей, співпереживати, проявляти турботу та підтримку. Особливе значення має емоційна реакція батьків на переживання дитини, оскільки саме через підтримку та емоційне прийняття формується здатність до усвідомлення власних почуттів та адекватного їх вираження.

Важливо, щоб батьки не обмежувалися лише контролем поведінки дитини, а проявляли щирий інтерес до її внутрішнього світу, переживань, емоційних потреб та індивідуальних особливостей. Уважне ставлення до емоційного стану дитини сприяє формуванню довірливих дитячо-батьківських взаємин, розвитку впевненості у собі та позитивного самосприйняття. Дитина, яка відчуває емоційну підтримку та розуміння з боку батьків, легше долає труднощі, більш конструктивно реагує на стресові ситуації та демонструє вищий рівень психологічного благополуччя.

У процесі сімейного спілкування дитина поступово навчається розпізнавати власні емоції, вербалізувати почуття та конструктивно виражати емоційні переживання. Саме вербалізація емоцій є важливим чинником розвитку емоційного інтелекту та психологічної саморегуляції. Якщо батьки допомагають дитині усвідомлювати та називати власні почуття, пояснюють причини емоційних реакцій і підтримують її у складних ситуаціях, це сприяє формуванню емоційної компетентності та розвитку здатності до ефективної соціальної взаємодії.

Однією з важливих психолого-педагогічних умов гармонійного розвитку емоційної сфери є формування у дитини навичок емоційної саморегуляції. У сучасних умовах дитина постійно стикається з різноманітними емоційними навантаженнями, труднощами адаптації, стресовими ситуаціями та міжособистісними конфліктами. Саме тому особливого значення набуває здатність контролювати власні емоції, адекватно реагувати на негативні переживання та конструктивно долати психологічні труднощі.

Формування навичок емоційної саморегуляції розпочинається у ранньому дитинстві та значною мірою залежить від стилю сімейного виховання і поведінки батьків. Дорослі виступають для дитини основним зразком емоційного реагування, тому здатність батьків контролювати власні емоції, конструктивно вирішувати конфлікти та підтримувати емоційну рівновагу має важливе значення для розвитку емоційної сфери дитини.

Батьки мають допомагати дитині усвідомлювати власні емоційні стани, пояснювати причини виникнення негативних переживань та навчати ефективних способів подолання емоційного напруження. Важливим є формування у дитини здатності контролювати прояви агресії, тривожності, страху, образи або роздратування. Для цього дорослі повинні створювати умови для безпечного вираження емоцій, підтримувати дитину у складних ситуаціях та демонструвати приклади конструктивної поведінки.

Розвинені навички емоційної саморегуляції сприяють формуванню емоційної стійкості, психологічної витривалості та здатності адаптуватися до змін соціального середовища. Діти, які вміють контролювати власні емоції та конструктивно реагувати на труднощі, легше встановлюють міжособистісні контакти, успішніше долають конфліктні ситуації та демонструють вищий рівень психологічного благополуччя.

Важливим аспектом гармонійного розвитку емоційної сфери дитини є підтримка позитивної самооцінки. Самооцінка виступає важливим компонентом самосвідомості особистості та визначає ставлення дитини до себе, власних можливостей та соціальної значущості. Формування адекватної

самооцінки значною мірою залежить від характеру взаємодії дитини з батьками, їхнього ставлення до успіхів, невдач та особистісних проявів дитини.

Схвалення, підтримка, емоційне прийняття та повага до особистості дитини створюють сприятливі умови для формування впевненості у собі та позитивного самосприйняття. Дитина, яка відчуває любов і підтримку з боку батьків, має більше можливостей для розвитку внутрішньої стабільності, самоповаги та емоційної врівноваженості. Визнання досягнень дитини, підтримка її ініціативності та повага до індивідуальних особливостей сприяють формуванню мотивації до саморозвитку та самореалізації [18, с. 31].

Водночас надмірна критика, постійне порівняння з іншими дітьми, ігнорування емоційних потреб або завищені вимоги можуть негативно впливати на розвиток самооцінки та психоемоційний стан дитини. У таких умовах нерідко формуються невпевненість у собі, тривожність, страх невдачі, емоційна нестабільність та внутрішні психологічні конфлікти. Дитина починає сприймати себе через призму негативних оцінок, що може негативно позначатися на її особистісному розвитку та соціальній адаптації.

Особливу роль у забезпеченні гармонійного розвитку емоційної сфери дитини відіграє педагогічна культура батьків. Рівень психолого-педагогічної компетентності дорослих визначає особливості їхньої взаємодії з дитиною, вибір методів виховання та здатність створювати сприятливі умови для її психічного й емоційного розвитку.

Педагогічна культура батьків передбачає знання вікових та психологічних особливостей розвитку дитини, розуміння її емоційних потреб, володіння ефективними методами виховання та здатність до педагогічно доцільного спілкування. Батьки, які мають високий рівень педагогічної культури, здатні будувати взаємини з дитиною на засадах партнерства, довіри та взаємоповаги, що позитивно впливає на формування її емоційної зрілості та психологічного благополуччя.

Високий рівень педагогічної культури сприяє попередженню конфліктів у сім'ї, формуванню позитивного емоційного клімату та розвитку гармонійних

дитячо-батьківських взаємин. Такі батьки краще розуміють причини поведінки дитини, враховують її індивідуальні особливості та обирають найбільш ефективні способи підтримки й виховного впливу. Це створює сприятливі умови для розвитку емоційної сфери дитини, формування її емоційної стійкості, соціальної компетентності та позитивного ставлення до себе й навколишнього світу.

Не менш важливим чинником є стабільність та послідовність виховних впливів у сім'ї. Непослідовність вимог, суперечливі виховні позиції батьків або нестабільність емоційної взаємодії можуть спричиняти у дитини почуття невизначеності, емоційної напруги та труднощі у формуванні навичок поведінкової саморегуляції. Натомість чітка система вимог у поєднанні з емоційною підтримкою створює у дитини відчуття стабільності та психологічної безпеки.

Важливою психолого-педагогічною умовою гармонійного розвитку емоційної сфери дитини є організація спільної діяльності батьків і дітей, оскільки саме у процесі безпосередньої взаємодії формується емоційна близькість між членами родини, зміцнюються дитячо-батьківські взаємини та створюються умови для повноцінного особистісного розвитку дитини. Спільна діяльність виступає важливим засобом емоційної соціалізації, у межах якої дитина набуває досвіду співпраці, взаєморозуміння, емоційного обміну та конструктивної міжособистісної взаємодії.

Систематичне спільне проведення часу сприяє формуванню у дитини почуття психологічної захищеності, емоційної значущості та приналежності до сім'ї. Дитина, яка відчуває увагу та зацікавленість з боку батьків, легше встановлює довірливі взаємини, демонструє більшу емоційну відкритість і впевненість у собі. Емоційно насичене сімейне середовище створює сприятливі умови для розвитку позитивного самосприйняття та формування стійких емоційних зв'язків між членами родини.

Особливе значення у розвитку емоційної сфери дитини мають сімейні традиції, які забезпечують стабільність емоційних взаємин та сприяють

формуванню позитивного психологічного клімату у сім'ї. Спільне святкування важливих подій, проведення сімейного дозвілля, участь у традиційних родинних заходах створюють атмосферу емоційної єдності, взаємної підтримки та психологічного комфорту. Такі форми взаємодії допомагають дитині відчувати власну значущість у родині, сприяють розвитку емоційної стабільності та позитивного ставлення до сімейних цінностей.

Важливим засобом розвитку емоційної сфери є спільна ігрова діяльність батьків і дітей. У процесі гри дитина вчиться виражати власні емоції, взаємодіяти з іншими людьми, дотримуватися правил та контролювати поведінку. Ігрова діяльність сприяє розвитку емоційної чутливості, уяви, емпатії та навичок конструктивного спілкування. Крім того, гра створює умови для емоційного зближення батьків і дитини, формування атмосфери довіри та взаєморозуміння.

Не менш важливу роль відіграють спільні бесіди та повсякденне сімейне спілкування. У процесі відкритого діалогу дитина має можливість ділитися власними переживаннями, емоціями, думками та проблемами, отримуючи підтримку й емоційне прийняття з боку батьків. Таке спілкування сприяє розвитку емоційного інтелекту, формуванню навичок вербалізації почуттів та здатності до конструктивного вирішення конфліктних ситуацій.

Спільна діяльність також виступає важливим чинником формування соціальної компетентності дитини. У процесі взаємодії з батьками дитина засвоює соціальні норми, моральні цінності, правила поведінки та способи міжособистісної взаємодії. Спостерігаючи за поведінкою дорослих, дитина переймає моделі емоційного реагування, навчається співпраці, взаємодопомозі, толерантності та відповідальності.

Особливого значення набуває спільна діяльність у шкільному віці, коли у дитини активно формуються навички самостійності, комунікативної взаємодії та емоційної саморегуляції. Підтримка з боку батьків у навчальній діяльності, спільне обговорення успіхів і труднощів, участь у творчих або пізнавальних

заняттях сприяють зміцненню емоційного контакту між батьками та дитиною, розвитку впевненості у собі та позитивної мотивації до діяльності.

Крім того, спільна діяльність створює сприятливі умови для розвитку емоційної компетентності дитини. У процесі взаємодії з батьками дитина навчається розпізнавати емоційні стани інших людей, співпереживати, враховувати почуття оточення та адекватно реагувати на різні життєві ситуації. Це позитивно впливає на розвиток емпатії, емоційної стійкості та здатності до побудови гармонійних міжособистісних взаємин.

Водночас дефіцит спільної діяльності та недостатній емоційний контакт між батьками й дитиною можуть негативно позначатися на розвитку емоційної сфери. Недостатня увага до внутрішнього світу дитини, відсутність емоційно насиченого спілкування та спільного дозвілля нерідко спричиняють почуття самотності, емоційної відчуженості та труднощі у формуванні довірливих взаємин.

Таким чином, організація спільної діяльності батьків і дітей є важливою умовою гармонійного розвитку емоційної сфери дитини. Спільне проведення часу, участь у сімейних традиціях, ігровій, пізнавальній та комунікативній діяльності сприяють зміцненню емоційного зв'язку між членами родини, формуванню позитивного психологічного клімату, розвитку емоційної компетентності та соціальної адаптації дитини.

Сучасні соціальні умови, високий рівень психологічного навантаження, нестабільність суспільного середовища та інформаційний вплив можуть негативно позначатися на емоційному стані дітей. У зв'язку з цим особливого значення набуває роль сім'ї як джерела емоційної підтримки, стабільності та психологічного захисту. Саме сімейне середовище повинно забезпечувати умови для емоційного благополуччя дитини, розвитку її внутрішніх ресурсів та здатності до конструктивного подолання життєвих труднощів.

Таким чином, гармонійний розвиток емоційної сфери дитини у сімейному середовищі забезпечується комплексом взаємопов'язаних психолого-педагогічних умов, серед яких провідне значення мають позитивний емоційний

клімат у родині, демократичний стиль виховання, емоційна компетентність батьків, довірливе спілкування, підтримка позитивної самооцінки дитини та послідовність виховних впливів. Створення сприятливого сімейного середовища є необхідною умовою формування емоційно зрілої, психологічно стійкої та соціально адаптованої особистості.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДИТИНИ НА БАЗІ ЯГОТИНСЬКОГО ЛІЦЕЮ №2 ЯГОТИНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

2.1. Організація та методичне забезпечення емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження впливу батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дитини проводилося на базі Яготинського ліцею №2 Яготинської міської ради. Заклад є комунальним опорним ліцеєм, що функціонує у системі загальної середньої освіти та підпорядковується Відділу освіти Яготинської міської ради. Ліцей розташований за адресою: Київська область, Бориспільський район, м. Яготин, вул. Б. Хмельницького, 1. Освітній заклад здійснює навчально-виховний процес відповідно до чинного законодавства України та забезпечує сприятливі умови для всебічного розвитку особистості учнів [54].

Базу дослідження було обрано з урахуванням можливості комплексного вивчення особливостей емоційного розвитку дітей шкільного віку та специфіки сімейного виховання в умовах сучасного освітнього середовища. Важливим чинником вибору закладу стало функціонування у ліцеї системи психолого-педагогічного супроводу учнів, що забезпечує сприятливі умови для проведення психологічних досліджень та аналізу особливостей емоційного розвитку дітей.

Метою емпіричного дослідження було виявлення особливостей впливу стилів батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дітей шкільного віку, а також визначення взаємозв'язку між характером дитячо-батьківських взаємин та рівнем емоційної стабільності, тривожності, самооцінки й емоційної саморегуляції учнів.

Дослідження проводилося за сприяння адміністрації закладу освіти. Директором ліцею є Чорноштан Валерій Іванович, який забезпечує організацію освітнього процесу та створення належних умов для здійснення навчальної, виховної й психолого-педагогічної діяльності у закладі освіти.

Відповідно до поставленої мети було визначено основні завдання емпіричного дослідження:

- здійснити психодіагностичне вивчення особливостей емоційної сфери дітей шкільного віку;
- визначити переважаючі стилі батьківського виховання у сім'ях досліджуваних;
- дослідити рівень емоційної стабільності, тривожності, самооцінки та емоційної саморегуляції учнів;
- встановити взаємозв'язок між особливостями сімейного виховання та показниками емоційного розвитку дітей;
- узагальнити результати дослідження та сформулювати практичні рекомендації щодо оптимізації дитячо-батьківських взаємин.

У дослідженні брали участь учні середнього шкільного віку та їхні батьки. Вибір саме цієї вікової категорії обумовлений тим, що у шкільному віці активно формуються механізми емоційної саморегуляції, самооцінка, навички міжособистісної взаємодії та емоційна стійкість. Крім того, саме у цей період особливо помітним стає вплив сімейного виховання на емоційний стан та поведінкові прояви дитини.

Організація емпіричного дослідження здійснювалася поетапно відповідно до логіки наукового психологічного дослідження та передбачала послідовну реалізацію теоретичного, діагностичного й аналітичного етапів. Така структура дослідження забезпечила системність вивчення проблеми впливу батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дитини, а також сприяла підвищенню достовірності та наукової обґрунтованості отриманих результатів.

На першому, теоретико-підготовчому етапі, було здійснено ґрунтовний аналіз наукової психолого-педагогічної літератури з проблематики дослідження. Особливу увагу приділено вивченню сучасних наукових підходів до розуміння емоційної сфери особистості дитини, особливостей її розвитку у шкільному віці, а також ролі сімейного виховання у формуванні емоційної стабільності, самооцінки та емоційної саморегуляції. У процесі теоретичного

аналізу було визначено основні методологічні засади дослідження, уточнено понятійно-категоріальний апарат, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження.

На цьому етапі також здійснювався добір психодіагностичного інструментарію відповідно до мети та завдань дослідження, вікових особливостей учасників та специфіки досліджуваної проблематики. Було проаналізовано валідність, надійність та практичну доцільність використання психодіагностичних методик для вивчення особливостей емоційної сфери дітей і стилів батьківського виховання. Крім того, було визначено організаційні умови проведення дослідження, сформовано вибірку учасників та підготовлено необхідні діагностичні матеріали.

Другий етап дослідження мав емпіричний характер і передбачав проведення безпосереднього психодіагностичного обстеження учнів та анкетування їхніх батьків. На цьому етапі здійснювалося вивчення особливостей емоційного розвитку дітей шкільного віку, рівня їхньої тривожності, емоційної стабільності, самооцінки та сформованості навичок емоційної саморегуляції. Паралельно проводилося дослідження стилів батьківського виховання, характеру дитячо-батьківських взаємин та особливостей емоційного клімату у сім'ї.

Емпіричне дослідження проводилося з дотриманням основних принципів психологічної науки та професійної етики. Участь респондентів у дослідженні була добровільною, а отримані результати мали конфіденційний характер та використовувалися виключно у наукових цілях. Перед початком психодіагностичної роботи учасники були ознайомлені з метою дослідження, умовами участі, порядком проведення діагностичних процедур та принципами обробки отриманої інформації. Особлива увага приділялася створенню сприятливої психологічної атмосфери, що забезпечувало відкритість учасників та підвищувало достовірність результатів дослідження.

Третій етап дослідження був аналітико-узагальнювальним та передбачав обробку, систематизацію й інтерпретацію отриманих емпіричних даних. На

цьому етапі здійснювався кількісний та якісний аналіз результатів психодіагностичного дослідження, визначалися закономірності та взаємозв'язки між стилями батьківського виховання й особливостями емоційного розвитку дітей. Проводилося порівняння отриманих показників, узагальнення результатів та їх наукове осмислення відповідно до поставлених завдань дослідження.

На основі аналізу емпіричних даних було сформульовано висновки щодо впливу особливостей сімейного виховання на розвиток емоційної сфери дітей шкільного віку. Крім того, були розроблені практичні рекомендації, спрямовані на оптимізацію дитячо-батьківських взаємин, формування позитивного психологічного клімату у сім'ї та забезпечення сприятливих умов для гармонійного емоційного розвитку дитини.

Таким чином, поетапна організація дослідження забезпечила комплексний підхід до вивчення проблеми впливу батьківського виховання на емоційну сферу дитини та створила необхідні умови для отримання науково обґрунтованих і достовірних результатів.

Для досягнення поставленої мети та реалізації завдань дослідження було використано комплекс взаємодоповнювальних методів наукового пізнання, що забезпечили всебічне вивчення особливостей впливу батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дітей шкільного віку. Вибір методів дослідження здійснювався з урахуванням специфіки предмета дослідження, вікових особливостей учасників та необхідності отримання об'єктивних і достовірних результатів.

Теоретичну основу дослідження становили загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та систематизації психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження. Застосування зазначених методів дало можливість здійснити ґрунтовне вивчення сучасних наукових підходів до розуміння сутності емоційної сфери особистості дитини, закономірностей її розвитку та ролі сімейного виховання у формуванні емоційної стабільності, самооцінки й навичок емоційної саморегуляції. Аналіз

наукових джерел дозволив уточнити понятійно-категоріальний апарат дослідження, визначити основні теоретико-методологічні підходи до вивчення проблеми та обґрунтувати вибір психодіагностичного інструментарію.

Серед емпіричних методів дослідження провідне місце посідали спостереження, анкетування, бесіда та психодіагностичне тестування. Комплексне застосування зазначених методів забезпечило можливість отримання різнопланової інформації щодо особливостей емоційного розвитку дітей та специфіки сімейного виховання.

Метод спостереження використовувався для вивчення особливостей емоційної поведінки дітей у навчальному середовищі, характеру їхньої взаємодії з однолітками та педагогами, проявів емоційної стабільності, тривожності, комунікативної активності та поведінкових реакцій у різних ситуаціях міжособистісної взаємодії. Спостереження дало можливість виявити індивідуально-психологічні особливості учнів та отримати додаткову інформацію щодо рівня сформованості емоційної сфери дітей [32, с. 17].

Метод бесіди застосовувався з метою уточнення особливостей емоційних переживань дітей, їхнього ставлення до сімейного середовища, взаємин з батьками та власного емоційного стану. У процесі бесіди створювалися умови для більш глибокого розуміння внутрішнього світу дитини, особливостей її самооцінки, емоційних потреб та труднощів у міжособистісній взаємодії.

Анкетування батьків було спрямоване на вивчення особливостей сімейного виховання, стилів батьківської взаємодії з дитиною, рівня емоційної підтримки, контролю, вимогливості та характеру емоційного клімату у сім'ї. Використання анкетування дозволило отримати інформацію щодо особливостей виховних впливів у сім'ї та визначити переважаючі стилі батьківського виховання.

Важливе місце у структурі дослідження посідало психодіагностичне тестування, яке забезпечило можливість об'єктивного оцінювання психологічних характеристик емоційної сфери дітей та особливостей сімейного виховання. Для проведення психодіагностичного дослідження було

використано комплекс валідних і надійних методик, адаптованих до вікових особливостей учасників дослідження [24, с. 75].

З метою визначення особливостей стилів сімейного виховання застосовувалася методика діагностики батьківського ставлення до дитини, яка дозволила виявити характер емоційної взаємодії між батьками та дітьми, рівень емоційного прийняття, контролю, співпраці та вимогливості у сімейному вихованні. Використання цієї методики забезпечило можливість визначення переважаючих стилів батьківського виховання та аналізу їхнього впливу на емоційний розвиток дитини.

Для оцінки рівня тривожності, емоційної стабільності, самооцінки та емоційної саморегуляції дітей використовувалися стандартизовані психологічні опитувальники та тестові методики, що відповідають віковим особливостям учнів шкільного віку. Застосування психодіагностичних методик дало можливість визначити рівень розвитку емоційної сфери дітей, виявити особливості їхнього емоційного реагування та встановити психологічні чинники, що впливають на формування емоційної стійкості особистості.

Обробка результатів дослідження здійснювалася із застосуванням методів кількісного та якісного аналізу. Кількісний аналіз був спрямований на визначення рівня прояву досліджуваних показників, узагальнення отриманих результатів та встановлення взаємозв'язків між особливостями батьківського виховання й характеристиками емоційної сфери дітей. Аналіз кількісних показників дозволив виявити закономірності впливу стилів сімейного виховання на рівень тривожності, емоційної стабільності та самооцінки дітей шкільного віку.

Якісний аналіз результатів дослідження передбачав інтерпретацію отриманих емпіричних даних, виявлення психологічних закономірностей, порівняння результатів різних методик та узагальнення отриманої інформації. На основі якісного аналізу було сформульовано висновки щодо особливостей впливу сімейного виховання на розвиток емоційної сфери дитини та визначено

основні напрями психолого-педагогічної роботи з оптимізації дитячо-батьківських взаємин.

Методичне забезпечення дослідження ґрунтувалося на принципах науковості, системності, комплексності, об'єктивності та етичності. Усі психодіагностичні методики добиралися відповідно до мети та завдань дослідження, вікових і психологічних особливостей учасників та специфіки досліджуваної проблематики. Комплексний підхід до організації дослідження забезпечив можливість всебічного аналізу особливостей емоційного розвитку дітей та впливу стилів батьківського виховання на формування емоційної сфери особистості.

Таким чином, використання комплексу теоретичних та емпіричних методів дослідження, а також належне методичне забезпечення створили необхідні умови для комплексного вивчення проблеми впливу батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дітей шкільного віку та забезпечили наукову обґрунтованість, достовірність і практичну значущість отриманих результатів.

2.2. Аналіз результатів дослідження особливостей взаємозв'язку стилів батьківського виховання та емоційного розвитку дітей

З метою виявлення особливостей взаємозв'язку стилів батьківського виховання та розвитку емоційної сфери дітей було проведено емпіричне дослідження на базі Яготинський ліцей №2 Яготинської міської ради. У дослідженні взяли участь 30 учнів середнього шкільного віку та їхні батьки. У процесі дослідження було здійснено психодіагностичне вивчення особливостей емоційної сфери дітей, а також визначено переважаючі стилі сімейного виховання.

Аналіз результатів анкетування батьків дозволив визначити домінуючі стилі виховання у сім'ях досліджуваних учнів. Отримані результати наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Розподіл сімей за стилями батьківського виховання

Стиль батьківського виховання	Кількість сімей	Відсоток (%)
Демократичний	12	40 %
Авторитарний	8	26,7 %
Ліберальний	6	20 %
Індиферентний	4	13,3 %
Усього	30	100 %

Отримані результати свідчать про те, що найбільш поширеним серед досліджуваних сімей є демократичний стиль виховання – його було виявлено у 40 % респондентів. Такий показник дозволяє зробити висновок про переважання у значної частини сімей конструктивних моделей дитячо-батьківської взаємодії, заснованих на поєднанні емоційної підтримки, взаємоповаги, співпраці та помірного контролю. Для демократичного стилю виховання характерним є визнання особистості дитини, врахування її вікових та індивідуальних особливостей, потреб, інтересів і переживань. Батьки у таких сім'ях прагнуть підтримувати відкриту комунікацію з дитиною, заохочують її до самостійності, водночас зберігаючи чітку систему правил та вимог.

Аналіз результатів дослідження показав, що діти, які виховуються в умовах демократичного стилю, демонструють вищий рівень емоційної стабільності, адекватну самооцінку, розвинені навички емоційної саморегуляції та більш високий рівень соціальної адаптації. Такі учні, як правило, є більш упевненими у собі, відкритими до спілкування, здатними конструктивно виражати власні емоції та встановлювати позитивні міжособистісні взаємини. Крім того, у них рідше спостерігаються прояви підвищеної тривожності, емоційної нестійкості чи агресивної поведінки. Це пояснюється тим, що у сім'ях із демократичним стилем виховання створюється сприятливий

психологічний клімат, який забезпечує дитині почуття безпеки, підтримки та емоційного прийняття.

Водночас результати дослідження засвідчили, що у 26,7 % сімей переважає авторитарний стиль виховання. Такий стиль характеризується високим рівнем контролю, суворою дисципліною, жорсткою системою вимог та домінуванням батьківського авторитету. У подібних сім'ях батьки нерідко обмежують самостійність дитини, вимагають беззаперечного підкорення встановленим правилам та недостатньо враховують емоційні потреби й переживання дитини. Взаємодія між батьками та дітьми здебільшого має односторонній характер, де провідна роль належить дорослим, а думка дитини часто ігнорується або не враховується належним чином.

Аналіз емоційного розвитку дітей із сімей авторитарного типу показав наявність певних труднощів у розвитку емоційної сфери. У таких дітей частіше спостерігаються ознаки емоційної напруженості, підвищеної тривожності, невпевненості у собі та труднощів у вираженні власних почуттів. Надмірний контроль та постійна критика можуть спричиняти формування страху помилки, залежності від зовнішньої оцінки та зниження рівня самооцінки. Крім того, у деяких випадках діти демонструють агресивність, протестну поведінку або, навпаки, емоційну замкненість і труднощі у міжособистісному спілкуванні. Отримані результати підтверджують, що надмірна суворість і недостатня емоційна підтримка негативно позначаються на психоемоційному благополуччі дитини.

Ліберальний стиль виховання було виявлено у 20 % досліджуваних сімей. Для такого стилю характерним є мінімальний рівень контролю з боку батьків, недостатня вимогливість та надання дитині надмірної свободи у поведінці. Батьки у таких сім'ях часто прагнуть уникати конфліктів, рідко встановлюють чіткі правила та обмеження, а також можуть недостатньо контролювати виконання дитиною обов'язків і дотримання соціальних норм. Виховний процес у подібних сім'ях переважно ґрунтується на емоційному прийнятті дитини, однак супроводжується дефіцитом послідовності та організованості.

Результати дослідження показали, що діти, які виховуються в умовах ліберального стилю, нерідко мають труднощі з емоційною саморегуляцією та поведінковим контролем. У них можуть спостерігатися імпульсивність, недостатній рівень відповідальності, труднощі у дотриманні соціальних норм та низька стійкість до фрустрації. Водночас частина дітей демонструє високий рівень емоційної відкритості та комунікативної активності, однак через недостатню сформованість навичок самоконтролю вони можуть мати труднощі у взаємодії з однолітками та дорослими. Отже, надмірна вседозволеність і відсутність чіткої системи вимог негативно впливають на формування емоційної зрілості дитини.

Індиферентний стиль виховання було зафіксовано у 13,3 % сімей, що є найнижчим показником серед усіх досліджуваних стилів, однак саме цей стиль виявився найбільш несприятливим для емоційного розвитку дитини. Для індиферентного стилю характерними є емоційна відстороненість батьків, байдужість до потреб дитини, низький рівень контролю та недостатня участь у її житті. У таких сім'ях дитина нерідко відчуває дефіцит уваги, підтримки, емоційного контакту та психологічного захисту.

Аналіз результатів дослідження показав, що діти з індиферентних сімей частіше демонструють високий рівень тривожності, емоційну нестабільність, низьку самооцінку та труднощі соціальної адаптації. У них можуть спостерігатися почуття самотності, емоційної ізоляції, невпевненості у собі, а також труднощі у встановленні довірливих міжособистісних взаємин. Дефіцит емоційної підтримки з боку батьків негативно впливає на формування базового відчуття безпеки та психологічного комфорту дитини, що може призводити до виникнення внутрішніх конфліктів, агресивності або замкненості.

Таким чином, результати проведеного дослідження свідчать про наявність тісного взаємозв'язку між стилем батьківського виховання та особливостями емоційного розвитку дітей шкільного віку. Найбільш сприятливим для гармонійного розвитку емоційної сфери дитини виявився демократичний стиль виховання, який забезпечує оптимальне поєднання

емоційної підтримки, довіри, вимогливості та поваги до особистості дитини. Натомість авторитарний, ліберальний та особливо індиферентний стилі виховання можуть негативно позначатися на формуванні емоційної стабільності, самооцінки та психологічного благополуччя дитини.

Наступним етапом дослідження стало вивчення рівня емоційного розвитку дітей, зокрема показників емоційної стабільності, тривожності, самооцінки та емоційної саморегуляції. Результати психодіагностичного обстеження наведено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Показники розвитку емоційної сфери дітей

Показники емоційного розвитку	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Емоційна стабільність	11 (36,7 %)	14 (46,6 %)	5 (16,7 %)
Самооцінка	10 (33,3 %)	15 (50 %)	5 (16,7 %)
Емоційна саморегуляція	9 (30 %)	16 (53,3 %)	5 (16,7 %)
Тривожність	6 (20 %)	13 (43,3 %)	11 (36,7 %)

Аналіз результатів психодіагностичного дослідження показав, що у більшості учнів переважає середній рівень розвитку емоційної сфери, що свідчить про відносну сформованість основних емоційних характеристик особистості, однак водночас вказує на наявність окремих труднощів у сфері емоційної саморегуляції, самооцінки та психологічної адаптації. Отримані показники дозволяють стверджувати, що емоційний розвиток більшості досліджуваних дітей перебуває на достатньому рівні, проте потребує подальшої психолого-педагогічної підтримки як з боку сім'ї, так і з боку освітнього середовища.

Зокрема, середній рівень емоційної стабільності було виявлено у 46,6 % дітей. Це свідчить про те, що значна частина учнів загалом здатна контролювати власні емоційні реакції, адаптуватися до змін соціального середовища та підтримувати відносну психологічну рівновагу у повсякденній діяльності. Водночас середній рівень емоційної стабільності характеризується

недостатньою стійкістю до стресових ситуацій, підвищеною чутливістю до зовнішніх впливів та періодичними труднощами у контролі негативних емоційних переживань. У ситуаціях підвищеного емоційного навантаження такі діти можуть демонструвати невпевненість, емоційну напруженість або труднощі у міжособистісній взаємодії.

Середній рівень самооцінки було встановлено у 50 % досліджуваних учнів. Це свідчить про те, що більшість дітей мають відносно адекватне уявлення про власні можливості, особистісні якості та соціальну значущість. Такі учні загалом здатні оцінювати власні успіхи та невдачі без суттєвих викривлень, однак їхня самооцінка значною мірою залежить від зовнішньої підтримки, оцінки дорослих та ставлення однолітків. У шкільному віці самооцінка ще не є повністю стабільною, тому емоційний клімат у сім'ї, стиль батьківського виховання та характер соціальної взаємодії відіграють важливу роль у її подальшому формуванні.

Результати дослідження також показали, що у 53,3 % учнів спостерігається середній рівень емоційної саморегуляції. Це свідчить про часткову сформованість навичок контролю власних емоцій, поведінки та емоційних реакцій. Такі діти здебільшого здатні стримувати імпульсивні прояви, адекватно реагувати на зауваження та дотримуватися соціально прийнятних форм поведінки. Водночас у складних або конфліктних ситуаціях вони можуть відчувати труднощі у керуванні власними емоціями, проявляти дратівливість, образливість або емоційну нестійкість. Отримані результати свідчать про необхідність подальшого розвитку у дітей навичок емоційного самоконтролю, конструктивного подолання стресу та ефективної міжособистісної взаємодії.

Поряд із цим результати дослідження виявили наявність у частини учнів ознак емоційної нестабільності та підвищеної тривожності. Зокрема, високий рівень тривожності було зафіксовано у 20 % досліджуваних дітей. Такий показник є психологічно значущим і свідчить про наявність у частини учнів

вираженого емоційного напруження, внутрішньої невпевненості, страху помилки та труднощів соціально-психологічної адаптації.

Підвищена тривожність може проявлятися у формі емоційної скутості, надмірної чутливості до критики, страху негативної оцінки з боку дорослих або однолітків, труднощів у спілкуванні та зниження впевненості у власних силах. Такі діти часто характеризуються емоційною вразливістю, схильністю до переживання невдач та труднощами у подоланні стресових ситуацій. Крім того, високий рівень тривожності негативно впливає на навчальну діяльність, міжособистісні взаємини та загальний психоемоційний стан дитини.

Аналіз отриманих результатів дозволяє припустити, що причинами підвищеної тривожності можуть бути несприятливий психологічний клімат у сім'ї, надмірна вимогливість або емоційна відстороненість батьків, недостатній рівень емоційної підтримки, конфліктність сімейних взаємин, а також труднощі адаптації до умов шкільного середовища. Особливо помітним є вплив авторитарного та індиферентного стилів виховання, які нерідко супроводжуються формуванням у дитини почуття невпевненості, емоційної напруги та зниження самооцінки.

Водночас результати дослідження свідчать про те, що діти, які виховуються у сприятливому емоційному середовищі та отримують достатній рівень підтримки з боку батьків, демонструють вищі показники емоційної стабільності, більш адекватну самооцінку та нижчий рівень тривожності. Це підтверджує важливу роль сімейного виховання у формуванні емоційного благополуччя та психологічної стійкості особистості дитини.

Таким чином, результати дослідження дозволяють зробити висновок про те, що рівень розвитку емоційної сфери дітей шкільного віку значною мірою залежить від особливостей сімейного виховання, характеру дитячо-батьківських взаємин та емоційного клімату у сім'ї. Отримані дані підкреслюють необхідність створення сприятливих психолого-педагогічних умов для розвитку емоційної стабільності, формування адекватної самооцінки та зниження рівня тривожності у дітей.

Для визначення взаємозв'язку між стилями батьківського виховання та показниками емоційного розвитку дітей було здійснено порівняльний аналіз результатів дослідження. Отримані дані наведено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Взаємозв'язок стилів батьківського виховання та емоційного
розвитку дітей

Стиль виховання	Висока емоційна стабільність	Висока тривожність	Адекватна самооцінка	Високий рівень саморегуляції
Демократичний	75 %	8 %	83 %	75 %
Авторитарний	25 %	62 %	37 %	31 %
Ліберальний	33 %	50 %	42 %	28 %
Індиферентний	12 %	75 %	25 %	18 %

Результати емпіричного дослідження засвідчили наявність чіткого взаємозв'язку між стилем батьківського виховання та особливостями розвитку емоційної сфери дітей шкільного віку. Проведений аналіз показав, що характер сімейної взаємодії, рівень емоційної підтримки, ступінь контролю та особливості дитячо-батьківських взаємин безпосередньо впливають на формування емоційної стабільності, самооцінки, тривожності та навичок емоційної саморегуляції дітей.

Найбільш сприятливі показники емоційного розвитку були зафіксовані у дітей, які виховуються в умовах демократичного стилю виховання. Зокрема, високий рівень емоційної стабільності було виявлено у 75 % дітей цієї групи, адекватну самооцінку — у 83 %, а сформовані навички емоційної саморегуляції — у 75 % досліджуваних. Крім того, лише у 8 % дітей, які виховуються в умовах демократичного стилю, спостерігався високий рівень тривожності.

Отримані результати свідчать про позитивний вплив демократичного стилю виховання на психоемоційний розвиток дитини. У сім'ях такого типу батьки поєднують емоційну підтримку з помірною вимогливістю, враховують індивідуальні особливості дитини, підтримують відкриту комунікацію та

створюють атмосферу психологічної безпеки. Саме такі умови сприяють формуванню у дітей почуття впевненості у собі, емоційної врівноваженості, здатності конструктивно виражати власні емоції та ефективно взаємодіяти з оточенням.

Діти, які виховуються в атмосфері довіри та взаєморозуміння, як правило, демонструють більш високий рівень самоконтролю, краще адаптуються до умов шкільного середовища та рідше переживають емоційне напруження. Адекватна самооцінка, виявлена у більшості дітей цієї групи, свідчить про позитивне самосприйняття, сформованість почуття власної значущості та достатній рівень психологічної впевненості. Низький показник тривожності у дітей із демократичних сімей підтверджує важливу роль емоційної підтримки батьків у забезпеченні психологічного благополуччя дитини [14, с. 53].

Водночас результати дослідження показали, що у групі дітей, які виховуються в умовах авторитарного стилю виховання, значно частіше спостерігаються негативні тенденції у розвитку емоційної сфери. Так, високий рівень тривожності було виявлено у 62 % дітей цієї групи. Крім того, у багатьох учнів спостерігалися емоційна напруженість, невпевненість у собі, труднощі у вираженні власних почуттів та недостатній рівень емоційної саморегуляції.

Отримані результати свідчать про негативний вплив надмірного контролю, суворості та емоційної дистанції між батьками й дитиною на формування емоційної сфери особистості. У сім'ях авторитарного типу взаємодія часто ґрунтується на жорсткій дисципліні, високій вимогливості та беззаперечному підкоренні правилам. При цьому емоційні потреби дитини нерідко залишаються поза увагою батьків, що може призводити до формування внутрішнього емоційного напруження, страху помилки та залежності від зовнішньої оцінки.

Діти з авторитарних сімей часто характеризуються підвищеною чутливістю до критики, невпевненістю у власних силах та труднощами у встановленні довірливих міжособистісних взаємин. Постійний контроль і недостатній рівень емоційної підтримки можуть спричиняти розвиток

емоційної скутості, замкненості або, навпаки, агресивних реакцій та протестної поведінки. Отже, результати дослідження підтверджують, що авторитарний стиль виховання негативно впливає на психоемоційне благополуччя дитини та ускладнює процес формування емоційної стійкості особистості [52, с. 74].

У дітей із сімей, де переважає ліберальний стиль виховання, також було виявлено певні труднощі у розвитку емоційної сфери. Зокрема, для таких дітей характерними є недостатній рівень самоконтролю, труднощі у формуванні навичок емоційної саморегуляції, емоційна нестійкість та схильність до імпульсивної поведінки. Надмірна свобода та відсутність чітких правил і вимог у сім'ї нерідко призводять до труднощів у дотриманні соціальних норм, недостатньої відповідальності та низької стійкості до стресових ситуацій.

Дослідження показало, що діти з ліберальних сімей часто демонструють емоційну відкритість та комунікативну активність, однак через недостатній розвиток навичок самоконтролю можуть мати труднощі у конструктивному вирішенні конфліктних ситуацій та контролі власної поведінки. Відсутність чіткої системи вимог і меж у процесі виховання негативно впливає на формування емоційної зрілості та психологічної відповідальності дитини.

Найменш сприятливі показники емоційного розвитку були зафіксовані у дітей, які виховуються в умовах індиферентного стилю виховання. У цій групі спостерігався найвищий рівень тривожності – 75 %, а також низький рівень емоційної стабільності, недостатньо сформована позитивна самооцінка та виражені труднощі соціальної адаптації.

Отримані результати свідчать про те, що емоційна відстороненість батьків, байдужість до потреб дитини та недостатній рівень залученості у процес виховання негативно позначаються на психоемоційному розвитку особистості. Діти, які зростають в умовах емоційного дефіциту, часто відчують почуття самотності, психологічної незахищеності та недостатньої значущості для батьків. Відсутність емоційної підтримки та уваги може призводити до розвитку внутрішніх конфліктів, тривожності, невпевненості у собі та труднощів у міжособистісному спілкуванні.

Особливої уваги заслуговують результати кореляційного аналізу, проведеного з метою узагальнення отриманих емпіричних даних. Аналіз показав наявність позитивного кореляційного зв'язку між демократичним стилем виховання та рівнем емоційної стабільності дітей ($r = 0,68$). Це свідчить про те, що зі зростанням проявів демократичного стилю виховання підвищується рівень емоційної врівноваженості, самоконтролю та психологічної стійкості дитини.

Водночас було встановлено негативний кореляційний зв'язок між авторитарним стилем виховання та рівнем самооцінки дітей ($r = 0,57$). Отриманий показник підтверджує, що надмірна суворість, постійний контроль і недостатня емоційна підтримка з боку батьків сприяють зниженню впевненості дитини у власних силах та формуванню негативного самосприйняття.

Крім того, результати дослідження виявили позитивний зв'язок між індіферентним стилем виховання та рівнем тривожності дітей ($r = 0,71$). Такий показник свідчить про високий ступінь залежності між емоційною байдужістю батьків та формуванням у дитини емоційної нестабільності, внутрішнього напруження й психологічного дискомфорту.

Отримані результати підтверджують, що характер сімейного виховання є одним із провідних чинників розвитку емоційної сфери особистості дитини. Найбільш сприятливим для формування емоційної стабільності, позитивної самооцінки, психологічної впевненості та навичок емоційної саморегуляції є демократичний стиль виховання, який ґрунтується на емоційній підтримці, взаємоповазі, конструктивній взаємодії та врахуванні потреб дитини.

Таким чином, результати емпіричного дослідження підтвердили наявність тісного взаємозв'язку між стилями батьківського виховання та особливостями розвитку емоційної сфери дітей шкільного віку. Отримані дані свідчать про необхідність підвищення психолого-педагогічної культури батьків, розвитку навичок конструктивної взаємодії з дітьми та створення сприятливого емоційного клімату у сім'ї як важливих умов гармонійного розвитку особистості дитини та забезпечення її психологічного благополуччя.

2.3. Практичні рекомендації щодо оптимізації батьківського виховання з метою розвитку емоційної сфери дитини

Результати проведеного емпіричного дослідження засвідчили, що стиль батьківського виховання суттєво впливає на розвиток емоційної сфери дитини, рівень її емоційної стабільності, самооцінки, тривожності та здатності до емоційної саморегуляції. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема оптимізації дитячо-батьківських взаємин та формування сприятливих психолого-педагогічних умов для гармонійного емоційного розвитку дітей шкільного віку.

Практичні рекомендації, розроблені за результатами дослідження, спрямовані на підвищення психолого-педагогічної культури батьків, удосконалення стилю сімейного виховання та створення позитивного емоційного клімату у сім'ї. Їх реалізація сприятиме формуванню емоційно зрілої, психологічно стійкої та соціально адаптованої особистості дитини.

Однією з найважливіших умов гармонійного розвитку емоційної сфери дитини є створення у сім'ї атмосфери емоційної безпеки та психологічного комфорту. Батькам доцільно забезпечувати дитині відчуття підтримки, любові, прийняття та захищеності незалежно від її успіхів чи невдач. Позитивний емоційний клімат у родині сприяє формуванню у дитини впевненості у собі, стабільної самооцінки та здатності відкрито виражати власні почуття.

Важливе значення має розвиток довірливих дитячо-батьківських взаємин. Батькам рекомендується приділяти достатньо уваги спілкуванню з дитиною, проявляти інтерес до її переживань, емоційного стану, труднощів та потреб. У процесі спілкування необхідно уникати надмірної критики, приниження, порівняння з іншими дітьми або ігнорування емоційних переживань дитини. Відкрита та доброзичлива комунікація сприяє формуванню довіри між батьками й дитиною та позитивно впливає на її емоційний розвиток.

З метою розвитку емоційної стабільності та навичок емоційної саморегуляції батькам доцільно навчати дитину розпізнавати та усвідомлювати власні емоції. Важливо допомагати дитині вербалізувати свої переживання,

пояснювати причини виникнення певних емоційних станів та формувати конструктивні способи подолання негативних емоцій. Особливої уваги потребує розвиток уміння контролювати прояви агресії, страху, тривожності та емоційного напруження.

Одним із ефективних засобів розвитку емоційної компетентності є використання методів емоційної підтримки та позитивного підкріплення. Батькам рекомендується частіше схвалювати успіхи дитини, підтримувати її ініціативність, заохочувати до самостійності та формувати віру у власні можливості. Позитивна оцінка досягнень дитини сприяє розвитку адекватної самооцінки, впевненості у собі та психологічної стійкості.

Водночас важливо дотримуватися помірної вимогливості у процесі виховання. Надмірна суворість, жорсткий контроль або авторитарні методи взаємодії можуть негативно впливати на емоційний стан дитини, спричиняючи розвиток тривожності, невпевненості та емоційної скутості. Разом із тим надмірна вседозволеність і відсутність чітких правил також негативно позначаються на формуванні емоційної зрілості та навичок самоконтролю. У зв'язку з цим батькам рекомендується поєднувати емоційну підтримку з розумною системою вимог і обмежень, характерною для демократичного стилю виховання [15, с. 97].

Важливим напрямом оптимізації сімейного виховання є формування у дитини навичок конструктивного вирішення конфліктних ситуацій. Батькам доцільно демонструвати дитині позитивні моделі поведінки у конфліктах, навчати її висловлювати власну думку без агресії, поважати почуття інших людей та знаходити компромісні рішення. Формування навичок конструктивної взаємодії сприяє розвитку емоційної зрілості та соціальної компетентності особистості.

Особливу увагу необхідно приділяти організації спільної діяльності батьків і дітей. Спільне проведення часу, участь у сімейних традиціях, творчій діяльності, бесідах, іграх та відпочинку сприяють зміцненню емоційного зв'язку між членами родини та створюють умови для позитивного емоційного

розвитку дитини. У процесі спільної діяльності дитина отримує досвід емоційної взаємодії, вчиться співпрацювати, розуміти емоції інших людей та конструктивно виражати власні почуття.

Важливим чинником гармонійного розвитку емоційної сфери є також педагогічна культура батьків. З метою підвищення ефективності сімейного виховання доцільно проводити психолого-педагогічну просвіту батьків щодо вікових та індивідуально-психологічних особливостей розвитку дітей, ролі емоційної підтримки у вихованні та способів формування позитивного психологічного клімату у сім'ї. Підвищення рівня психологічної компетентності батьків сприятиме попередженню конфліктів у сім'ї та забезпеченню більш гармонійних дитячо-батьківських взаємин.

У межах діяльності Яготинського ліцею №2 Яготинської міської ради доцільним є впровадження цілісної системи психолого-педагогічного супроводу сімей, спрямованої на забезпечення сприятливих умов для гармонійного емоційного розвитку дітей шкільного віку. Організація такої системи має передбачати комплексну взаємодію адміністрації закладу освіти, практичного психолога, соціального педагога, класних керівників та батьків з метою формування позитивного психологічного клімату у сім'ї та попередження емоційних порушень у дітей.

Особлива роль у реалізації психолого-педагогічного супроводу належить практичному психологу закладу освіти, діяльність якого має бути спрямована на психодіагностичну, консультативну, корекційно-розвивальну та просвітницьку роботу з учнями та їхніми батьками. Практичному психологу доцільно здійснювати систематичний моніторинг емоційного стану дітей, своєчасно виявляти учнів із підвищеним рівнем тривожності, емоційної нестабільності або труднощами соціальної адаптації та організовувати відповідну психологічну підтримку [49, с. 71].

Важливим напрямом роботи є проведення тематичних тренінгів для батьків, спрямованих на підвищення рівня їхньої психолого-педагогічної компетентності. Тематика таких тренінгів може охоплювати питання

особливостей вікового та емоційного розвитку дітей, ефективних стилів сімейного виховання, формування позитивної самооцінки дитини, розвитку емоційного інтелекту та навичок конструктивної комунікації у сім'ї.

Не менш важливою формою роботи є організація індивідуальних та групових консультацій для батьків. У процесі консультативної діяльності практичний психолог може надавати рекомендації щодо подолання труднощів у дитячо-батьківських взаєминах, особливостей спілкування з дитиною, способів профілактики конфліктів та формування навичок емоційної саморегуляції у дітей. Індивідуальні консультації дозволяють враховувати специфіку конкретної сімейної ситуації та забезпечують адресний характер психологічної допомоги.

Доцільним є також проведення батьківських лекторіїв та просвітницьких заходів, спрямованих на ознайомлення батьків із сучасними психолого-педагогічними підходами до виховання дітей. У межах таких заходів можуть розглядатися питання впливу стилів виховання на психоемоційний розвиток дитини, профілактики дитячої тривожності, розвитку емоційної стійкості, формування сприятливого психологічного клімату у сім'ї та попередження емоційного вигорання батьків. Просвітницька робота сприятиме підвищенню рівня психологічної культури батьків та усвідомленню ними власної ролі у формуванні емоційного благополуччя дитини.

Ефективним напрямом психолого-педагогічного супроводу є також організація спільних заходів за участю батьків і дітей. Проведення тренінгів, творчих занять, сімейних свят, психологічних ігор та інтерактивних вправ сприяє зміцненню емоційного зв'язку між членами родини, розвитку навичок конструктивного спілкування та формуванню позитивного досвіду емоційної взаємодії. Такі форми роботи допомагають батькам краще розуміти емоційний стан власної дитини та сприяють гармонізації сімейних взаємин [37, с. 80].

Важливою складовою психолого-педагогічного супроводу є профілактика емоційних порушень у дітей. З цією метою у закладі освіти доцільно реалізовувати програми розвитку емоційного інтелекту, навичок саморегуляції,

стресостійкості та ефективної міжособистісної взаємодії. Формування у дітей здатності усвідомлювати власні емоції, контролювати емоційні реакції та конструктивно розв'язувати конфліктні ситуації сприятиме їхньому психологічному благополуччю та успішній соціальній адаптації.

Таким чином, впровадження системи психолого-педагогічного супроводу сімей у діяльність закладу освіти створює сприятливі умови для оптимізації дитячо-батьківських взаємин, підвищення психолого-педагогічної культури батьків та забезпечення гармонійного розвитку емоційної сфери дітей шкільного віку.

Особливої уваги потребують сім'ї, у яких переважають авторитарний або індиферентний стилі виховання. У роботі з такими сім'ями доцільно спрямовувати психолого-педагогічну допомогу на розвиток навичок емоційної взаємодії, формування позитивного ставлення до дитини, зниження рівня конфліктності у сім'ї та підвищення емоційної залученості батьків у процес виховання.

Важливим напрямом профілактичної роботи є своєчасне виявлення дітей із підвищеним рівнем тривожності, емоційної нестабільності або труднощами соціальної адаптації. Для таких дітей необхідно створювати умови психологічної підтримки, спрямовані на розвиток позитивної самооцінки, емоційної стійкості та навичок саморегуляції. Ефективними формами роботи можуть бути індивідуальні консультації, корекційно-розвивальні заняття [29, с. 77].

Таким чином, оптимізація батьківського виховання є важливою умовою гармонійного розвитку емоційної сфери дитини. Реалізація запропонованих практичних рекомендацій сприятиме формуванню позитивного психологічного клімату у сім'ї, підвищенню ефективності дитячо-батьківської взаємодії та забезпеченню сприятливих умов для емоційного благополуччя й повноцінного особистісного розвитку дітей шкільного віку.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження проблеми впливу батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дитини. Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури та результати проведеного емпіричного дослідження дали змогу досягти поставленої мети, реалізувати визначені завдання та сформулювати відповідні висновки.

У ході теоретичного аналізу встановлено, що емоційна сфера дитини є складною багатокомпонентною системою, яка охоплює емоційні процеси, емоційні стани, емоційні властивості особистості та механізми емоційної саморегуляції. Розвиток емоційної сфери безпосередньо пов'язаний із процесом соціалізації дитини, формуванням її особистості, самооцінки, міжособистісних взаємин та психологічного благополуччя. Особливого значення емоційний розвиток набуває у шкільному віці, коли дитина активно включається у систему соціальних взаємодій та переживає інтенсивний розвиток емоційної чутливості, самосвідомості та навичок емоційної регуляції.

У результаті дослідження з'ясовано, що сім'я є провідним соціальним інститутом, який визначає особливості емоційного розвитку дитини. Саме у сімейному середовищі формуються базові уявлення дитини про себе, інших людей та навколишній світ, розвиваються навички емоційної взаємодії, способи вираження почуттів та моделі поведінки у різних життєвих ситуаціях. Характер дитячо-батьківських взаємин, рівень емоційної підтримки, стиль спілкування та психологічний клімат у сім'ї суттєво впливають на формування емоційної стабільності, самооцінки, тривожності та здатності до емоційної саморегуляції дитини.

У процесі теоретичного аналізу охарактеризовано основні стилі батьківського виховання – демократичний, авторитарний, ліберальний та індиферентний – та визначено їхній психологічний вплив на розвиток особистості дитини. Встановлено, що найбільш сприятливим для гармонійного розвитку емоційної сфери є демократичний стиль виховання, який ґрунтується

на поєднанні емоційної підтримки, взаємоповаги, помірної вимогливості та врахування індивідуальних потреб дитини. Натомість авторитарний, ліберальний та індиферентний стилі виховання можуть негативно позначатися на емоційному розвитку дітей, спричиняючи підвищену тривожність, емоційну нестабільність, труднощі саморегуляції та зниження самооцінки.

Емпіричне дослідження проводилося на базі Яготинський ліцей №2 Яготинської міської ради та було спрямоване на виявлення особливостей взаємозв'язку стилів батьківського виховання та розвитку емоційної сфери дітей шкільного віку. У дослідженні взяли участь учні середнього шкільного віку та їхні батьки. Для реалізації поставлених завдань було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження, зокрема аналіз наукової літератури, спостереження, бесіду, анкетування та психодіагностичне тестування.

Результати дослідження показали, що найбільш поширеним серед досліджуваних сімей є демократичний стиль виховання, який було виявлено у 40 % респондентів. Авторитарний стиль виховання зафіксовано у 26,7 % сімей, ліберальний – у 20 %, а індиферентний – у 13,3 % сімей. Отримані дані свідчать про переважання у значної частини сімей конструктивних моделей виховання, однак водночас підтверджують наявність сімей, у яких виховний процес супроводжується надмірним контролем, емоційною дистанцією або недостатньою батьківською залученістю.

Аналіз результатів психодіагностичного дослідження емоційної сфери дітей показав, що більшість учнів мають середній рівень емоційної стабільності, самооцінки та емоційної саморегуляції. Водночас у частини дітей було виявлено ознаки емоційної нестабільності, підвищеної тривожності та труднощів психологічної адаптації. Особливо високий рівень тривожності спостерігався у дітей, які виховуються в умовах авторитарного та індиферентного стилів виховання.

Порівняльний аналіз результатів дослідження підтвердив наявність взаємозв'язку між стилями батьківського виховання та особливостями

емоційного розвитку дітей. Найбільш сприятливі показники емоційної стабільності, адекватної самооцінки та сформованості навичок емоційної саморегуляції були зафіксовані у дітей із сімей демократичного типу. Натомість у дітей, які виховуються в умовах авторитарного або індиферентного стилю виховання, значно частіше спостерігалися високий рівень тривожності, емоційна напруженість, невпевненість у собі та труднощі міжособистісної взаємодії.

Проведений кореляційний аналіз підтвердив статистично значущі взаємозв'язки між особливостями сімейного виховання та показниками емоційного розвитку дітей. Було встановлено позитивний кореляційний зв'язок між демократичним стилем виховання та рівнем емоційної стабільності дітей, а також негативний зв'язок між авторитарним стилем виховання та рівнем самооцінки. Крім того, виявлено позитивний зв'язок між індиферентним стилем виховання та рівнем дитячої тривожності.

За результатами дослідження розроблено практичні рекомендації щодо оптимізації батьківського виховання з метою розвитку емоційної сфери дитини. Основними напрямками психолого-педагогічної роботи визначено формування позитивного психологічного клімату у сім'ї, розвиток довірливих дитячо-батьківських взаємин, підвищення психолого-педагогічної культури батьків, розвиток навичок емоційної саморегуляції у дітей та впровадження системи психолого-педагогічного супроводу сімей у закладах освіти.

Отже, результати проведеного дослідження підтвердили, що стиль батьківського виховання є одним із ключових чинників розвитку емоційної сфери дитини. Гармонійний емоційний розвиток забезпечується насамперед у сім'ях, де панують взаєморозуміння, емоційна підтримка, повага до особистості дитини та конструктивна взаємодія між батьками й дітьми. Отримані результати можуть бути використані у практичній діяльності психологів, педагогів, соціальних працівників та батьків з метою вдосконалення сімейного виховання та забезпечення психологічного благополуччя дітей шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексєєнко Т. Ф. Сучасне сімейне виховання: концептуалізація ідей теорії та практики: монографія. Умань: Жовтий О. О., 2021. 437 с.
2. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.
3. Васильченко О. М., Щербина В. Л. Психолого-педагогічні аспекти сімейного виховання: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 192 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 2017. 376 с.
5. Грицюк Л. К., Каратаєва М. І. Сім'я та родинне виховання: навч. посіб. Київ: УБС НБУ, 2018. 292 с.
6. Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2024. 310 с.
7. Дитина в сучасному соціопросторі: навч. посіб. / Т. О. Піроженко та ін.; за ред. Т. О. Піроженко. Київ: Слово, 2024. 272 с.
8. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А. М. Богуш та ін. Луганськ: Альма-матер, 2016. 368 с.
9. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2012. 424 с.
10. Жигайло Н. В. Психологія сімейного виховання : навчальний посібник / Н. В. Жигайло. — Київ : Новий світ-2000, 2024. — 256 с.
11. Заброцький М. М., Савиченко О. М., Тичина І. М. Психологія особистості: навч. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 280 с.
12. Задесенець М. П. Вікові особливості розвитку дітей і формування їх особистості (від народження до 6-7 років). Київ: Вища школа, 1980. 143 с.
13. Заміщак М. І. Психологічні умови становлення моральної самооцінки молодших школярів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ, 2024. 20 с.
14. Карпенко З. С. Аксіопсихологія особистості: монографія. Київ: ТОВ «Міжнар. фін. агенція», 2018. 216 с.

15. Карпенко З. С. Психологічні основи аксіогенезу особистості: автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ, 2019. 29 с.
16. Квас О. В. Вплив етнічних стереотипів на процес міжособистісного оцінювання: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05. Київ, 2023. 20 с.
17. Кобильченко В. В. Становлення особистості дошкільника в нормі і патології: монографія. Київ: Слово, 2025. 232 с.
18. Козирєв М. П. Соціальна педагогіка: навчальний посібник / М. П. Козирєв. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. - 352 с.
19. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посіб. Київ: Світич, 2019. 201 с.
20. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ, 2021. 37 с.
21. Котирло В. К. Початковий період у навчанні школярів. Київ: Знання, 1985. 48 с.
22. Котирло В. К., Дуткевич Т. В. Роль дошкільного виховання в психічному розвитку дитини. Київ: Знання, 2025. 48 с.
23. Котирло В. К., Титаренко Т. М. Роль дошкільного виховання в формування особистості. Київ: Знання, 2017. 48 с.
24. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: монографія. Київ: Фенікс, 2019. 416 с.
25. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років: монографія. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2025. 354 с.
26. Ладивір С. О. Виховання гуманних почуттів у дітей. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 168 с.
27. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ: КММ, 2016. 255 с.
28. Максименко С. Д., Максименко К. С., Главник О. П. Психологічне здоров'я дітей. Київ: Мікрос-СВС, 2023. 124 с.

29. Малихіна О. Є. Особливості морального виховання дітей дошкільного віку. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2024. 200 с.
30. Міхеєва О. Ю. Соціальна педагогіка (курс лекцій). К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. – 429 с.
31. Міщик Л. І. Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка». Навчальний посібник / Л. І. Міщик, О. П. Демченко. – К., 2023. – 328 с.
32. Павелків Р. В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості у дитячому віці: монографія. Рівне: Волинські обереги, 2024. 248 с.
33. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2021. 373 с.
34. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 152 с. 58
35. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 136 с. 57
36. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підручник. 3-тє вид., випр. Київ: Академвидав, 2025. 448 с.
37. Понятійно-термінологічний білінгвальний словник: соціальна сфера (Terminology Bilingual Dictionary) / автори-укладачі: І. В. Літяга, С. М. Ситняківська; за заг. ред. проф. Н. А. Сейко. Вид. 3-ге, перероб. і доп. - Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 224 с.
38. Практикум: соціальна сфера (workshop book: social sphere) / Уклад.: І. В. Літяга, С. М. Ситняківська; за заг. ред. проф. Н. А. Сейко. - Житомир : Видво ЖДУ ім. І. Франка, 2022. - 277с.
39. Приходько Ю. О. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. Київ: Каравела, 2022. 328 с.
40. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словникдовідник: навч. посіб. Київ: Каравела, 2024. 344 с.
41. Психологічне забезпечення педагогічної майстерності / І. А. Бурлакова, Н. О. Євдокимова, О. А. Агарков та ін. — 2026. — 276 с.

42. Савчин М. В. Вікова психологія: навч. посіб. 2-ге вид., стереотип. Київ: Академвидав, 2021. 368 с.
43. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2025. 360 с.
44. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Каравела, 2022. 400 с.
45. Соціальна педагогіка / за ред. А. Й. Капської. — 4-те вид., переробл. та доповн. — Київ : Центр навчальної літератури, 2019. — 488 с.
46. Соціальна педагогіка : навчальний посібник / за ред.. О. В. Безпалько. Київ : Академвидав, 2023. 312 с.
47. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ: Рад. школа, 1978. 263 с.
48. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1976-1977.
49. Ткачова Т. М. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку у спілкуванні з вихователем: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2024. 20 с.
50. Ткачова Т. М. Розвиток пізнавальної активності старших дошкільників в умовах сім'ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2021. 19 с.
51. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ, 2017. 548 с.
52. Чубук Р. В. Соціальна педагогіка : [навчальний посібник] / Р. В. Чубук — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2023. — 348с.
53. Швед М. Соціально-педагогічна діяльність в Українському католицькому університеті: початок історії / Марія Швед // Наукові записки УКУ. - 2017. - Ч. 9: Педагогіка. Психологія, вип. 2. - С. 11-20.

Електроні ресурси

54. Яготинський ліцей №2 Яготинської міської ради : офіційний сайт. URL: <http://yahotyn-school2.edukit.kiev.ua> (дата звернення: 22.05.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для батьків щодо визначення особливостей сімейного виховання

Шановні батьки!

Просимо Вас взяти участь у дослідженні, метою якого є вивчення особливостей сімейного виховання та його впливу на розвиток емоційної сфери дитини. Анкета є анонімною, а отримані результати будуть використані виключно в узагальненому вигляді для наукового дослідження.

Уважно прочитайте кожне запитання та оберіть один із запропонованих варіантів відповіді.

Загальні відомості

1. Вік дитини: _____
2. Стать дитини:
 - ☐ хлопчик
 - ☐ дівчинка
3. Склад сім'ї:
 - ☐ повна сім'я
 - ☐ неповна сім'я
 - ☐ інше _____
4. Кількість дітей у сім'ї:
 - ☐ одна дитина
 - ☐ двоє дітей
 - ☐ троє і більше

Основна частина анкети

1. Особливості взаємин у сім'ї

5. Чи часто Ви спілкуєтесь із дитиною про її переживання та почуття?
 - ☐ дуже часто
 - ☐ часто
 - ☐ інколи
 - ☐ рідко
 - ☐ майже ніколи
6. Чи підтримуєте Ви дитину у складних для неї ситуаціях?
 - ☐ завжди
 - ☐ переважно так

- ☐ інколи
- ☐ рідко
- ☐ ніколи

7. Чи враховується думка дитини під час прийняття сімейних рішень?

- ☐ завжди
- ☐ часто
- ☐ інколи
- ☐ рідко
- ☐ ніколи

8. Який емоційний клімат переважає у Вашій сім'ї?

- ☐ доброзичливий і спокійний
- ☐ переважно сприятливий
- ☐ нестабільний
- ☐ конфліктний
- ☐ напружений

2. Особливості батьківського контролю та вимогливості

9. Чи контролюєте Ви поведінку дитини?

- ☐ постійно
- ☐ часто
- ☐ інколи
- ☐ рідко
- ☐ майже не контролюю

10. Як Ви реагуєте на порушення дитиною правил поведінки?

- ☐ пояснюю помилки та спокійно обговорюю ситуацію
- ☐ роблю зауваження
- ☐ застосовую покарання
- ☐ підвищую голос
- ☐ не звертаю особливої уваги

11. Чи встановлені у Вашій сім'ї чіткі правила поведінки для дитини?

- ☐ так
- ☐ частково
- ☐ ні

12. Чи дозволяєте Ви дитині самостійно приймати рішення?

- ☐ завжди
- ☐ часто
- ☐ інколи
- ☐ рідко
- ☐ ніколи

3. Емоційна підтримка дитини

13. Як часто Ви хвалите дитину?

- ☐ дуже часто
- ☐ часто
- ☐ інколи
- ☐ рідко
- ☐ майже ніколи

14. Чи помічаєте Ви зміни в емоційному стані дитини?

- ☐ завжди
- ☐ часто
- ☐ інколи
- ☐ рідко
- ☐ ніколи

15. Чи допомагаєте Ви дитині долати страхи, тривогу або образи?

- ☐ завжди
- ☐ часто
- ☐ інколи
- ☐ рідко
- ☐ ніколи

16. Чи відчуває Ваша дитина підтримку та любов з боку батьків?

- ☐ завжди
- ☐ переважно так
- ☐ інколи
- ☐ рідко
- ☐ важко відповісти

4. Особливості стилю виховання

17. Який спосіб виховання Ви використовуєте найчастіше?

- ☐ пояснення та підтримка
- ☐ суворий контроль
- ☐ надання повної свободи
- ☐ байдужість або мінімальне втручання

18. Чи виникають у Вашій сім'ї конфлікти з дитиною?

- ☐ дуже часто
- ☐ часто
- ☐ інколи
- ☐ рідко
- ☐ майже ніколи

19. Як Ваша дитина реагує на зауваження?

- ☐ спокійно
- ☐ емоційно
- ☐ агресивно
- ☐ замикається у собі
- ☐ ігнорує

20. Які якості Ви прагнете виховати у дитини?

Дякуємо за участь у дослідженні!

ДОДАТОК Б

Зразок інформованої згоди батьків на участь дитини у психологічному дослідженні

Я, _____,
(прізвище, ім'я, по батькові матері / батька / законного представника)

є законним представником дитини

_____,
(прізвище, ім'я дитини)

учня(учениці) _____ класу Яготинський ліцей №2 Яготинської міської ради.

Підтверджую, що ознайомлений(а) з метою, завданнями та умовами проведення психологічного дослідження на тему:

«Вплив батьківського виховання на розвиток емоційної сфери дитини».

Мені повідомлено, що участь моєї дитини у дослідженні є добровільною та здійснюється з дотриманням етичних норм психологічної діяльності, принципів конфіденційності та захисту персональних даних.

Я поінформований(а), що:

- результати дослідження використовуватимуться виключно в наукових цілях;
- персональні дані дитини не підлягають розголошенню;
- участь у дослідженні не завдасть шкоди фізичному чи психологічному здоров'ю дитини;
- я маю право відмовитися від участі дитини у дослідженні на будь-якому етапі без пояснення причин.

Дає згоду на:

- участь дитини у психодіагностичному дослідженні;
- проведення анкетування, бесід та психологічного тестування;
- обробку узагальнених результатів дослідження.

Дата: «» _____ 20 р.

Підпис законного представника: _____

Підпис дослідника: _____

ДОДАТОК В

Методика визначення рівня тривожності дитини (адаптований варіант для дітей шкільного віку)

Мета методики

Методика спрямована на визначення рівня особистісної тривожності дитини, виявлення емоційного напруження, невпевненості у собі, схильності до переживання страху, хвилювання та труднощів психологічної адаптації.

Інструкція для учня

Уважно прочитай кожне твердження та обери відповідь, яка найбільше відповідає твоєму самопочуттю та поведінці.

Варіанти відповідей:

- «Так»
- «Іноді»
- «Ні»

Правильних або неправильних відповідей немає. Важливо відповісти щиро.

Твердження

1. Я часто хвилююся без особливої причини.
2. Мені важко заспокоїтися після неприємної ситуації.
3. Я переживаю, коли мене оцінюють інші люди.
4. Я боюся зробити помилку.
5. Перед контрольними роботами або відповідями я дуже хвилююся.
6. Мені буває важко знайомитися з новими людьми.
7. Я часто відчуваю невпевненість у собі.
8. Я засмучуюся через невдачі більше, ніж інші діти.
9. Мені важко висловлювати свої думки у присутності інших людей.
10. Я хвилююся, коли дорослі роблять мені зауваження.
11. Іноді я відчуваю страх без зрозумілої причини.
12. Я часто думаю про те, що щось може піти не так.
13. Мені важко контролювати свої переживання.
14. Я почуваюся спокійно у нових ситуаціях.
15. Я легко переживаю труднощі та невдачі.

Обробка результатів

За кожну відповідь нараховуються бали:

Варіант відповіді Кількість балів

«Так»	2 бали
«Іноді»	1 бал
«Ні»	0 балів

Для тверджень №14–15 оцінювання здійснюється у зворотному порядку:

- «Так» — 0 балів
- «Іноді» — 1 бал
- «Ні» — 2 бали

Інтерпретація результатів

Загальна кількість балів Рівень тривожності

0–10 балів	Низький рівень тривожності
11–20 балів	Середній рівень тривожності
21–30 балів	Високий рівень тривожності

Характеристика рівнів тривожності

Низький рівень тривожності

Дитина характеризується емоційною врівноваженістю, впевненістю у собі, достатнім рівнем психологічної стійкості та здатністю конструктивно долати труднощі.

Середній рівень тривожності

Для дитини характерний помірний рівень емоційного напруження, чутливість до оцінки оточення та періодичні переживання у стресових ситуаціях.

Високий рівень тривожності

Дитина часто переживає внутрішнє напруження, невпевненість у собі, страх помилки та труднощі соціальної адаптації. Високий рівень тривожності може негативно впливати на навчальну діяльність, міжособистісні взаємини та емоційний стан особистості.

Призначення методики

Методика може використовуватися практичними психологами, соціальними педагогами та класними керівниками для:

- діагностики емоційного стану дітей;
- виявлення учнів групи ризику;
- планування корекційно-розвивальної роботи;
- дослідження впливу сімейного виховання на емоційний розвиток дитини.

Практичні рекомендації для батьків щодо розвитку емоційної сфери дитини

1. Створюйте атмосферу емоційної безпеки

Дитина повинна відчувати любов, підтримку та прийняття незалежно від своїх успіхів чи невдач. Важливо, щоб у сім'ї панували доброзичливість, взаємоповага та психологічний комфорт.

Рекомендується:

- частіше говорити дитині слова підтримки;
- проявляти турботу та увагу;
- уникати приниження, образ та емоційного тиску;
- підтримувати дитину у складних ситуаціях.

2. Приділяйте увагу емоційному спілкуванню

Відкрите спілкування допомагає дитині навчитися розуміти власні почуття та довіряти батькам.

Важливо:

- щоденно цікавитися переживаннями дитини;
- уважно вислуховувати її без осуду;
- не ігнорувати дитячі страхи та переживання;
- допомагати дитині висловлювати емоції словами.

3. Уникайте надмірної критики

Постійні зауваження та порівняння з іншими дітьми негативно впливають на самооцінку та емоційний стан дитини.

Не рекомендується:

- принижувати дитину;
- критикувати її особистість;
- порівнювати з іншими;
- використовувати образливі висловлювання.

Натомість варто:

- оцінювати вчинок, а не особистість;
- підтримувати навіть незначні успіхи;
- допомагати дитині вірити у власні сили.

4. Формуйте адекватну самооцінку

Позитивна самооцінка є важливою умовою емоційного благополуччя дитини.

Для цього необхідно:

- хвалити дитину за старання та досягнення;
- заохочувати ініціативність;
- підтримувати самостійність;
- поважати думку дитини.

5. Навчайте дитину емоційної саморегуляції

Дитина повинна вміти контролювати власні емоції та конструктивно реагувати на труднощі.

Корисно:

- пояснювати причини емоційних переживань;
- навчати способів заспокоєння;
- допомагати долати страх, образу чи тривогу;
- показувати власний позитивний приклад емоційної поведінки.

6. Дотримуйтеся демократичного стилю виховання

Найбільш сприятливим для розвитку емоційної сфери є поєднання підтримки, довіри та помірної вимогливості.

Демократичний стиль передбачає:

- повагу до особистості дитини;
- чіткі, але справедливі правила;
- пояснення вимог та заборон;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини.

7. Проводьте більше часу разом

Спільна діяльність зміцнює емоційний зв'язок між батьками й дитиною.

Рекомендується:

- організовувати сімейний відпочинок;
- спільно проводити дозвілля;
- підтримувати сімейні традиції;
- брати участь у спільних іграх та бесідах.

8. Контролюйте власний емоційний стан

Емоційний стан батьків безпосередньо впливає на психологічний стан дитини.

Важливо:

- уникати агресії у спілкуванні;
- не з'ясовувати конфлікти у присутності дитини;
- демонструвати спокій та врівноваженість;
- бути прикладом конструктивної поведінки.

9. Підтримуйте дитину у період труднощів

У ситуаціях невдач або стресу дитина особливо потребує підтримки дорослих.

Батькам варто:

- допомагати дитині долати труднощі;
- не знецінювати її переживання;
- формувати впевненість у можливості подолання проблем;
- підтримувати віру дитини у власні сили.

10. Співпрацюйте із закладом освіти

Ефективний емоційний розвиток дитини потребує узгодженої взаємодії сім'ї та школи.

Доцільно:

- підтримувати контакт із класним керівником та психологом;
- брати участь у батьківських зборах і тренінгах;
- звертатися по психологічну допомогу за потреби;
- спільно вирішувати труднощі у поведінці чи емоційному стані дитини.

Пам'ятайте

Любов, підтримка, довіра та взаєморозуміння у сім'ї є основою гармонійного розвитку емоційної сфери дитини. Саме позитивний емоційний клімат у родині сприяє формуванню психологічно здорової, впевненої у собі та емоційно стійкої особистості.